

In dit nummer:

- 63 Droogte in de kerk en het
geruis van een stortregen
A.W. Vos
- 64 Nietzsches eye-opener
A. van der Dussen
- 67 In memoriam
ds. Jan van Katwijk
F. van Deursen
- 69 Brief aan Ingrid
H. Algra
- 71 Rudolf Steiner,
kind van zijn tijd
P.J. van Kampen
- 63 Historiciteit en
geloofwaardigheid (3)
J.M. Mudde

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

Preventie voorop

stabiële, hechte leefomgeving, in een gunstig opvoedingsklimaat. Het overdragen van waarden en normen en het bijbrengen van verantwoordelijkheidsbesef begint thuis, in gezinsverband. Daar begint alle 'preventie', zoals dit in beleidsjargon heet. Waar houvast in jonge jaren ontbreekt, ligt een onmiskenbare kiem voor jeugdcriminaliteit.

Het primaire besef van menselijke waardigheid en het bevorderen van onderling respect begint in familie en gezin. „Leer een kind van jongs af aan de juiste weg te volgen”, lees ik in Spreuken 22;6 (Groot Nieuws 1996). Tot voor kort werd daarover door veel beleidsmakers en politici gegniffeld als je dit zo zei. Diverse gezaghebbende rapporten onderstrepen echter de wenselijkheid van een vroegtijdig ingrijpen in de thuissituatie bij ernstige gezins- of schoolproblemen. Met name de rapporten over jeugd en gezin van mevrouw dr. Junger-Tas, voormalig top-ambtenaar op Justitie en oud hoogleraar, over 'family-first programma's' en opvoedingsondersteuning trokken nogal de aandacht. Het valt dan ook op dat daar nog geen officieel kabinetsstandpunt op gevolgd is. Het kost „paars, kennelijk toch nog steeds moeite om gezins- en familiepolitiek te formuleren.

Drugskoeriertjes

Beschikt de overheid wel over een voldoende helder instrumentarium om jeugdige daders en hun ouders effectief aan te spreken en zo nodig corrigerend op te treden? Die vraag houdt mij sinds kort nogal bezig. Dan doel ik met name op de groep kinderen van twaalf jaar of jonger en op hun ouders of verzorgers.

Kinderen onder de twaalf zijn bij ons niet strafbaar. Maar is juist bij deze categorie kinderen vaak geen vroegtijdige gedragscorrectie geboden? Is

hier juist geen meer verplichtende betrokkenheid van ouders gewenst? Preventie behoort natuurlijk voorop te staan. Maar verdient ook ons jeugdstrafrecht geen aanpassing? Omdat kinderen beneden de twaalf niet strafbaar zijn, worden zij soms heel bewust door criminelen ingezet, bijv. als drugskoeriertjes. Het kabinet wil voorts nog niet weten van een wijziging op dit punt. Ik begrijp die terughoudendheid op zichzelf best. Maar toch, in andere West-Europese landen denken men daar soms anders over. De nieuwe Labour-regering in Engeland is veel minder terughoudend dan de onze. Het gaat mij overigens bij de aanpassing van het jeugdstrafrecht niet in de eerste plaats om vrijheidsbeneming voor jeugdige boefjes. Nee, een veel breder arsenaal aan maatregelen dan een ondertoezicht-stelling, uithuisplaatsing of vrijheidsstraf moet in beeld komen. Het belangrijkste is toch om hen zo snel mogelijk weer op het rechte pad te krijgen? De Jeugdreclassering kan voor jongeren van twaalf jaar en ouder allerlei voorwaarden aan hun gedrag stellen. Dat geldt ook voor de begeleiding door hun ouders. Waarom deze leeftijdsgrens niet ook enkele jaren lager gesteld?

Soortgelijke maatregelen die langs andere, niet strafrechterlijke weg opgelegd kunnen worden, vergen door zorgvuldige procedures nu eenmaal veel meer tijd. Kinderrechterlijke wijzen daar terecht op.

Juist bij ontspoord gedrag van kinderen is tijdig ingrijpen en een stringente begeleiding van ouders of verzorgers geboden. Dat vraagt om een meerzijdig beleidstrajekt. Daarbij past een zorgvuldige studie naar de voor- en nadelen van het aanpassen van ons jeugdstrafrecht.

Cees Bremmer is lid van de Tweede Kamer voor het CDA.

C. Bremmer, Voorschoten

Toenemend geweld door jongeren. Verharding van geweld door jongeren. De kranten staan er vandaag vol van. Daarbij valt op dat zelfs beneden twaalfjarigen, vooral in de grote steden, het grof geweld niet schuwen. Alleen al in twee Amsterdamse wijken werden vorig jaar meer dan honderd kinderen van twaalf jaar of jonger gearresteerd. Het lijkt een algemeen beeld dat jongeren op steeds jeugdiger leeftijd ontsponen en harder crimineel gedrag vertonen. Verschillende oorzaken kun je in dit verband opsommen. Gebreken in de opvoeding van kinderen. Geweld in huiselijke kring. Invloeden van geweld in de media. Opgeschroefde consumptiepatronen. De trend in de huidige jongerencultuur om 'uit je dak te gaan'. Een enkel punt wil ik nader belichten.

Stabiële omgeving

Het officiële regeringsbeleid rond de jeugdcriminaliteit kent als uitgangspunt dat ouders mede verantwoordelijk zijn voor het criminele gedrag van hun met name jonge kinderen. Gelukkig heeft dit inzicht ook buiten de kring van christelijk politieke partijen steeds meer steun gekregen. Een klimaat van 'alles moet kunnen' deugt immers niet. Kinderen behoren op te groeien in een

Veertiendaagse uitgave van de
gereformeerde persvereniging opbouw

Redaktie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
A. Hartkamp
Drs. P.J. van Kampen
J.J. Lakerveld
Ds. J.M. Mudde
Ds. K. Muller
Ds. W. Smouter
J. Westerkamp-Stegeman

Adres van de redaktie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Telefoon: 0513-653620
Telefax: 0513-653632.
E-mail adres: kmuller@noord.bart.nl

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redaktie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

A. Hartkamp,
Schellerpad 34,
8017 AM Zwolle.
Telef. 038-4661327.
faxmail 0842118053.
E-mail: abhart@pi.net

Abonnementen en ledenadministratie

M. van Veelen-Vreugdenhil
Administratie Opbouw
Hunze 16
2911 EH Nieuwerkerk aan den IJssel
Tel. 0180-320205.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min.
f 25,- contributie op bovenstaand
gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van
abonnementen uitsluitend bij de
administratie. Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts per 31
december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot
15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 68,- per jaar of f 38,- per half jaar.
Voor studenten f 34,- per jaar.
Buitenland f 112,- per jaar of f 124,- per
luchtpost. Chequekosten buitenland: f 15,-.

Advertenties

Tarief: 68 ct. per mm. bij 45 mm. breed
(excl. 17,5% BTW).
Advertenties inzenden tot woensdag 8.30
uur, anderhalve week vóór
verschijningsdatum. Familieberichten
uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor
verschijning. Advertenties en
familieberichten rechtstreeks naar Nedag,
t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 0342-411741, fax 0342-411641.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

Opbouw wordt gedrukt op
gerecycled papier.

Dit tijdschrift wordt ten behoeve van
iedereen, die niet op de gebruikelijke
manier kan lezen, uitgegeven op
geluidscassette en/of in braille
of grootletter. Informatie en opgave:
CBB, Christelijke Bibliotheek voor
Blinden en Slechtzienden, Postbus 131,
3850 AC Ermelo, tel. 0341-551014.

ISSN 0030-3356

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van
meer dan plaatselijk belang.

Opgave: telefoon 0513-653620; tele-
fax: 0513-653632; E-mail:
kmuller@noord.bart.nl

- 7 maart Opening Landelijke Vergade-
ring 1998
3 april Ledenvergadering persver-
eniging Opbouw te Utrecht;
19.30 uur
18 april Landelijke Ontmoetingsdag te
Barneveld; info en stands:
J.A.D. Schenkel, 038-
3320128
9 mei Zendingsvoorjaarsvergade-
ring Leerdam
7 nov. Zendingsnajaarsvergadering
Leerdam

Ontvangen boeken

Dr. H. Baarlink,
Het evangelie van de verzoening
142 blz., f 27,50
ISBN 9024293634
Uitg.: Kok, Kampen

Ds. Willem J.J. Glashouwer,
Israël op weg naar zijn rust
118 blz., f 14,95
ISBN 9050308678
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Heerenveen

Natuurlijk en zeker;
*Natuurlijke geboorteregeling – een lei-
draad*
148 blz., f 27,50
ISBN 9072572297
Uitg. Van Mazijk, Heerenveen

Drs. P.D. Hofland,
Kind, jongere en geloof;
*Een handreiking voor ouders en opvoe-
ders in gezin, school en kerk*
104 blz., f 24,95
ISBN 9050308694
Uitg. J.J. Groen en Zoon, Heerenveen

Sipke van der Land (samenstelling),
Een zee van licht;
*Bijbels dagboek met korte meditatie uit
het werk van Augustinus, Thomas a
Kempis, Maarten Luther, Johannes Cal-
vijn, Blaise Pascal en Guido Gezelle*
432 blz., f 34,90
ISBN 9024292751
Uitg. Kok, Kampen

Prof.dr. W.H. Gispen e.a. (redactie),
Bijbelse encyclopedie (achtste druk)
755 blz., f 79,90
ISBN 9024209064
Uitg. Kok, Kampen

Reformatische Hogeschool te Zwolle

**RUIME MOGELIJKHEDEN VOOR BIJBELGETROUWE THEOLOGISCHE
VORMING – studie in deeltijd voor jong en oud –**

- * Algemeen vormend jaar
- * Opleiding pastoraal - kerkelijk werk
- * Erkende 1e en 2e graads opleiding Godsdienstleerkracht
- * Talenjaar Latijn en bijbels Grieks en Hebreeuws
- * Mogelijkheden voor doorstroming naar Universitaire studie

Interesse?

Reserveer dan nu vast zaterdag 14 maart en kom naar de Open Dag!

Plaats en tijd: Blaloborgh, Jan Buschstraat 6, Zwolle. **Aanvang: 10.00 uur.**
Naast algemene informatie over de opleiding kunnen er ook lessen worden bij-
gewoond. Er wordt les gegeven op **zaterdag** van 9.30 - 16.00 uur.
Info: B. Houvast, H. Roland Holststr. 21, 8023 CG Zwolle, tel. 038 - 454 10 76.

Droogte in de kerk en het geruis van een stortregen

1 Koningen 18:41-45 en Openbaring 22:17

A.W.Vos, Kampen.

Onlangs bespraken wij een 'gasten'dienst en de gezamenlijke voorbereiding hiervan. Een jonge zuster vroeg: maar als ik nu iemand mee neem – en het valt tegen?! Die vrees is kenmerkend onder ons. Onze kerkdiensten zijn niet toegankelijk voor mensen van buiten. Het is haast vanzelfsprekend dat je die niet uitnodigt. Zelfs hoorde ik onlangs in een preek zeggen dat onze kerkdiensten ook helemaal niet bedoeld zijn voor buitenstaanders. Dat kon nog wel waar zijn ook, maar dat noem ik wel (de verdoezeling van) droogte in de kerk.

Uitdagend verwachten

Net als Israël onder koning Achab bedreigt ons de halfheid en de lauwheid. De eerste liefde verloren. Hoe anders bij Elia: Hij trouwde op de Heer zonder achterdeurtjes – wat heeft hij zijn nek uitgestoken. Als er nou eens geen vuur uit de hemel was gekomen? Dan was Elia aan mootjes gehakt en het hele geloof erbij. Maar Elia durfde de wereld uit te dagen omdat de werkelijkheid van de levende God voor Hem zwaarder woog dan wat ook. Van dat geloof geeft Elia nog een staaltje als hij na de Karmel-openbaring tegen Achab zegt: ga, eet en drink, want daar is het geruis van een overvloedige regen. Terwijl de hemel nog van koper is en alles kurkdroog.

Verbondszegen

Een land overvloeiende van melk en honing, dat mag je verwachten op het verbondserf van Gods volk in het OT. Want dat heeft de Here niet alleen beloofd, maar ook rijkelijk laten zien. Als die zegen uitblijft, dan is dat niet normaal. Wie de Schriften serieus neemt, weet tot zijn schrik en verbijting dat God in toorn de zegen kan inhouden. De onthutsende boodschap van de vorige keer was dat binnen Gods volk deze kennis en dit besef ingekapseld kan zijn in de baälreligie.

Het goede – de Heilige Geest

Mogen we de lijn doortrekken naar het NT

en dan stellen dat de zegen die wij door de Middelaar van het Nieuwe Verbond mogen ontvangen, vooral de gave van de Heilige Geest is? In de Thora (bv. Deut. 30:9,15) is dikwijls 'het goede' een samenvatting van de verbondszegen. Het zal niet toevallig zijn dat Mattheus juist deze uitdrukking gebruikt in Mat.7, waar Lucas in Luc.11 de Heilige Geest noemt. Een gemeente van Christus, waar mensen de verkwikkende werkelijkheid van de Heilige Geest ervaren, waar gelovigen stromen van levend water uit hun binnenste laten vloeien – dat mag je normaal gesproken verwachten. Kerkdiensten waar buitenstaanders natuurlijk ook aanwezig zijn (1 Kor. 14) en waar ze zelfs van harte uitgenodigd worden met de ongelofelijk uitdagende en pretentieuze roep: kom, als je dorst hebt en je zult tot je eigen grote verwondering levend water drinken! (Openb. 22:17)

Als dat eerlijk gezegd *niet* gebeurt, als dat eigenlijk niet eens meer *verwacht* wordt, als je *natuurlijk* geen buitenstaanders meeneemt naar een kerkdienst, dan is dat toch volstrekt abnormaal! En als ons dat eigenlijk niet heel erg ontzet, in welke inkapseling zijn wij dan vandaag terechtgekomen? Nemen wij de dreigende woorden van de Schrift niet meer serieus waar gesproken wordt over het uitdoven en bedroeven van de Heilige Geest? Of zelfs het wegnemen van de kandelaar door de Here Jezus? Hebben we zelfs leren leven met droogte? Er een gereformeerde deugd van gemaakt?

Maar daar is het geruis van een stortregen

Wat machtig te horen dat het initiatief om weer regen te geven, van de Here is uit gegaan (1 Kon. 18:1). *Hij* brengt bekering om te kunnen zegenen. Wat ontmoeten wij hier de Vader van onze Here Jezus. Na de diepingrijpende Karmel-ervaring waar het besef van de levende God, ja de God van het verbond, weer wakker geroepen was, mag Elia stellig – van Godswege! – spreken van nieuwe zegen.

Wat het vuur op de Karmel bewerkte, dat mogen en moeten wij vandaag verwachten van de Boodschap van de

gekreusigde Christus. Zoals de verslagenheid na de Pinksterpreek van Petrus laat zien. Maar dan mogen we ook die stellige belofte van Elia overnemen zoals ook Petrus deed: voor u is de gave van de Heilige Geest!

De belofte dat de liefde van God door ons heen zal stromen, zodat we het niet alleen horen in het Evangelie, maar het ook voelen in ons hart (Rom. 5:5; HC vr/a. 58).

Daar zal de confrontatie met de wereld gezocht worden en het verlangen om mensen in ontmoeting met de Heer te brengen. Daar zullen jonge mensen ontdekken: hé, hier gebeurt wat! Daar zal geknokt worden om heilig te leven. Daar zal de scheidslijn duidelijk worden tussen hen die de Here liefhebben en hen die Hem verachten.

En zoveel meer... bevrijding van hen die gebonden zijn aan zonden en verslavingen. Innerlijke genezing. Juist waar we met onze menselijke wijsheid en kennis vastlopen: psychologisch, medisch! mogen we zoveel verwachten van de Here. Hij zal ons het goede geven.

Te mooi om waar te zijn?

Maar de kerkgeschiedenis getuigt ervan. Tijden van droogte en oordeel en tijden van verademing en vervulling. En het gebeurt vandaag. Let op de goede berichten van ver en nabij – hoe het Evangelie nog niets aan kracht heeft ingeboet, hoe gemeentes tot bloei en groei komen. Hoe gaven van de Geest herontdekt worden. Het geruis van de stortregen is meer dan een horen in het geloof, het gebeurt vandaag overal ter wereld.

Het zal hier NIET gebeuren als wij niet meer verwachten!

Het zal NIET gebeuren als wij er niet om gaan bidden!

Niet HOEWEL Elia de belofte had, maar OMDAT hij die had, moest hij bidden. God heeft ons stellige beloften gegeven met het doel dat wij daarom zijn aangezicht zouden zoeken met bidden en smeken. (HC vr/a 116)

En dan blij zijn met elk klein begin. Zelfs met een wolkje als eens mans hand. Pas maar op – het kon wel eens een stortbui worden.

Nietzsches eye-opener

A. van der Dussen, Eindhoven

Volgens Nietzsche zijn christenen te zwak om JA te zeggen tegen de werkelijkheid zoals zij is: hun geloof in God is puur vluchtgedrag. In het vorige artikel werd die stelling in twijfel getrokken. Doet de Here Jezus niet een appèl op onze moed en onze zin voor realiteit, wanneer hij ons uitdaagt te geloven in God en zijn Koninkrijk? En in het verlengde daarvan: is het niet de Geest van God die het christelijk leven tot bruisende vitaliteit wil brengen? Daarover zal het in dit derde artikel gaan.

De Geest die levend maakt

Veel christenen die door de reformatische traditie gevormd zijn, hebben moeite om zich bij de Heilige Geest iets concreets voor te stellen. Mij dunkt: juist het bezig zijn met Nietzsche kan hen daarbij helpen. Hij vestigt namelijk de aandacht op dingen die, bijbels gesproken, alles met de Geest van God te maken hebben. Want waar is het hem om te doen? Dat mensen niet angstig wegduiken voor het leven, maar uit hun schuilhoekje te voorschijn komen en de frisse buitenlucht met volle teugen inademen. Nietzsche port mensen op om de levenskracht die vaak zo diep in hen verborgen is, naar boven te laten komen. Hij constateert, dat mensen zich vaak in hun levensdrift laten beknotten; dat velen weifelend in het leven staan, bevangen als zij zijn door angst; dat maar weinigen het avontuur aandurven, en het vermogen ontwikkelen om creatief om te gaan met de beperkingen waarop zij stuiten; dat bijna niemand de kracht heeft om zich te onttrekken aan de conventies van de massa en te leren zichzelf te zijn. En zo roept Nietzsche mensen met hartstocht en overtuiging op, om nu eindelijk eens echt te gaan leven, en zich open te stellen voor die tintelende bestaansvreugde die voor het ware leven zo kenmerkend is. Het is een appèl dat tot de verbeelding spreekt, doordat de diagnose zo raak is. Inder-

daad: wat leeft een mens vaak geremd, getemperd, ingesnoerd. Maar wat een misverstand om te denken dat dat hoort bij christen zijn! Want als het gaat om het losmaken van levensdrift, zijn wij bij het evangelie juist aan het goede adres. Wanneer het ons de gave van de Geest belooft, doelt het namelijk onder andere op die dingen die Nietzsche – terecht – zo belangrijk vindt. Niet voor niets typeert de geloofsbelijdenis van Nicea en Constantinopel de Geest als degene *die levend maakt*. Dat slaat op de her-schepping: de Geest schenkt mensen nieuw leven, zie Romeinen 8:2 en 11, maar ook II Corinthiërs 3:6. Het slaat ook op de schepping: de Geest doet de natuur tot leven komen, psalm 104:30. Verder – Calvin wijst daarop – wordt kunstzinnigheid in de bijbel toegeschreven aan de Heilige Geest, zie Exodus 31:3-5. Treffend is ook dat het de Geest is die de richters steeds weer de 'power' geeft om de strijd met de vijand aan te binden, zie bijvoorbeeld Richteren 6:34 en 14:19. Als er dan ook één trefwoord is dat het werk van de Heilige Geest kan karakteriseren, dan is het het woord 'vitaliteit'.

Wenkend perspectief

Daarom is het geschenk dat God ons in zijn Geest gegeven heeft, zo veel waardevoller dan vaak wordt beseft. De uitstorting van de Geest houdt niets minder in, dan dat de Almachtige ons zijn eigen vitaliteit gunt. Ja, want de Heilige Geest is niet maar een schepsel, een kracht die van de schepping deel uit maakt. Volgens de christelijke belijdenis drukt God zelf zich in Hem uit: scheppend, leven makend, vreugde gevend. De Geest, dat is God, in zijn onuitputtelijke levenskracht die alles voortbrengt, in zijn machtige effectuering van zijn goddelijke wil, in zijn majestueuze, overstromende volheid. En het is dus een hoogtepunt van zijn genade en goedheid, als Hij door die Geest vaardig over ons mensen wil worden. Voor de bijbel is dat allermindst een vanzelfsprekendheid. Wie zijn wij, dat God zijn volheid van leven met ons zou delen? Het is een wonder van goddelijke liefde dat Hij de Geest niet voor zich alleen houdt maar tot bron van vitaliteit maakt voor heel de schep-

ping. Nog groter is het wonder, dat Hij zijn Geest zelfs schenkt aan zondige mensen, vervreemd van Hem en van het leven. Niet voor niets wordt in het Nieuwe Testament het geschenk van de Geest in verband gebracht met de verzoening door het bloed van Christus (zie bijvoorbeeld Galaten 3:13,14). Alleen waar de mens in Christus teruggebracht is in de gemeenschap met God, wordt hij gezegend met de Geest die onvergankelijk en eeuwig leven doet. Zeker, ook de natuurlijke vitaliteit maakt deel uit van de werking van de Geest. Die gunt God aan heel de schepping (psalm 104), aan bozen en goeden (vergelijk Mattheüs 5:45). Maar in zoverre de Geest het volle, verlost leven tot ontplooiing laat komen en uiteindelijk zelfs boven de dood uit tilt, wordt Hij ons slechts geschonken in Christus. De Geest die levend maakt is een genadegave. Nooit kunnen wij mensen, vervreemd van God als wij zijn, aanspraak op Hem maken en over Hem beschikken. In die zin is de God en Vader van

*wat leeft een mens
vaak geremd,
getemperd,
ingesnoerd*

Jezus Christus inderdaad een God voor zwakke mensen, die vanuit zichzelf niets zijn – I Corinthiërs 1:28. Een gelovig mens zal Paulus bijvallen: "Wat hebben wij dat wij niet ontvangen hebben?" (I Corinthiërs 4:7) Deze erkenning maakt het kardinale verschil uit tussen de atheïst Nietzsche en een christenmens. De eerste meent rechtstreeks de hand te kunnen leggen op de verwerkelijking en ontplooiing van het mens-zijn. De tweede zoekt zijn mens-wording buiten zichzelf, in Christus. Maar dat betekent niet dat een mens zichzelf daarmee kwijt raakt. Wie het verwacht van de verkiezing van dat wat 'niets' is, veroordeelt zich er daarmee niet toe om 'niets' te *blijven*! Het bijzondere van Gods verkiezing is, dat Hij zijn uitverkorenen wil doen delen in zijn eigen glorie en kracht. Deze onaanzienlijke, lege vaten worden vervuld met zijn Geest! En zo ziet het Nieuwe Testament het

perspectief wenken van een christelijk leven dat gekarakteriseerd wordt door aanstekelijke vitaliteit, tomeloze energie, vurigheid, niet te doven vreugde, levensmoed, edelmoedigheid, aanvaarding van lijden, kortom: van kracht. Het is een perspectief dat voor ons nog vaak ver weg lijkt. Maar Nietzsche kan ons doen beseffen hoe zeer het behoort tot het ware leven. Zijn pleidooi voor levenslust, dat ook bij christenen zoveel intense herkenning oproept, werkt wat dat betreft als een eye-opener. Omgekeerd rijst de vraag, of hij het evangelie niet aanmerkelijk positiever had beoordeeld, wanneer hij meer oog had gehad voor de centrale plaats die het toekent aan de Heilige Geest.

De vrucht van de Geest

Hoe zeer het leven door de Geest overeenkomt met het betrekken van een positie van kracht, kan ook blijken uit de bekende woorden over 'de vrucht van de Geest' in Galaten 5:22. Het eerste woord dat in dat verband valt, is 'liefde'. Ook hier weer is het de gedachtegang van Nietzsche die ons meer gevoel kan doen krijgen voor de betekenis daarvan. Op het eerste gezicht lijkt hij korte metten te maken met een levenshouding van liefde. Hij heeft zich namelijk fel, met snerende woorden, gekeerd tegen de christelijke naastenliefde, en daartegenover uitdagend bepleit dat mensen voor zichzelf zouden kiezen. Bij velen is dan ook de indruk ontstaan dat hij mensen tot egoïsme aanspoorde. Maar wat men ook op hem tegen kan hebben – voor zulke platvloersheden was hij toch echt een te hoogstaand mens. Wat hem bracht tot zijn heftige afwijzing van een altruïstische levenshouding, was zijn waarneming dat een dergelijke naastenliefde vaak minder fraai is dan zij eruit ziet. Hij ontdekte, dat mensen er heel zelfzuchtige motieven voor kunnen hebben om hun naaste te omarmen. Zo wijst hij erop, dat mensen soms alleen maar aan een ander hangen, omdat ze het met zichzelf alleen niet uithouden. Heel wat afhankelijkheid ziet hij alleen maar voortkomen uit zwakheid: echt sterke mensen hebben de ander immers niet nodig om hun gevoelens van eenzaamheid te verdrijven... Verder wantrouwt Nietzsche de ogenschijnlijke deemoed waarmee de naastenliefde vaak beoefend wordt. Hij stelt vast, dat veel mensen zich wel heel dienstbaar opstellen, maar dat zij daarmee intussen draden spinnen om een zekere macht uit te oefenen. Zoals

een slaaf het zijn meester perfect naar de zin maakt, om hem op die manier enigszins aan zichzelf te verplichten, zo putten zij zich uit in goede daden voor een ander om zekere rechten op te bouwen. Uiteindelijk gaat het hun er dan om, die ander als het ware in te kapselen en pressie op hem te kunnen uitoefenen. Vroeg of laat komt die aap uit de mouw, zo van "Heb eens niet zo'n grote mond tegen je moeder – wat heb ik allemaal wel niet voor je over gehad..." Eigenlijk ziet Nietzsche zulke 'naastenliefde' ook weer als een manier van overleven voor zwakke naturen: mensen die geen klauwen hebben houden anderen onder de duim door goed voor ze te zijn... Zelf

liefde komt niet voort uit een tekort maar uit volheid

wijst hij dan ook in de tegenovergestelde richting. Hij moedigt mensen aan om aan zichzelf genoeg te hebben, en zich niet zo slaafs en onderworpen te gedragen. Vlucht niet van jezelf weg als je je onbehaaglijk en eenzaam voelt, maar doorsta je angsten en groei daardoor! Stel je tegenover je naaste niet op als de zwakkere partij, maar wees trouw aan jezelf en durf als dat nodig is NEE tegen hem te zeggen! Dan zal, tot je verrassing wellicht, ruimte vrijkomen voor de ware liefde. Want alleen vanuit een positie van kracht zul je je naaste werkelijk kunnen weldoen. De echte weldoener heeft klauwen, maar ziet er bewust van af ze te gebruiken. Liefde komt, met andere woorden, niet voort uit een tekort, maar uit volheid. Zij heeft naar haar aard iets overstromends – lees in I Corinthiërs 13 hoe royaal (=koninklijk!) zij is, niet berekend maar gul, niet afgunstig maar schenkend. De mens die lief heeft is als een gentleman die het breed heeft en het daarom breed kan laten hangen. Ziedaar wat Paulus bedoelt met de 'vrucht van de Geest'. Waar een mens van Hem vervuld is, hoeft niet geduwd en getrokken te worden om het goede van de grond te krijgen, maar rijpt het eenvoudigweg, vanuit innerlijke kracht en volheid. De ware christen is geen kruiperige ja-knikker, die van de nood van zijn ondergeschoven positie een deugd maakt, maar een mens in wie God een bron ontsluit van overstromend leven (vgl. Johannes 7:38). Het rancuneuze en kleingeestige, waar Nietzsche zo hard

tegen uitvalt, is niets anders dan wat Paulus 'het vlees' noemt. De Geest daarentegen schenkt vrijheid en stralende levenskracht; Hij wil Gods kinderen laten uitgroeien tot nobele en vreugdevolle mensen.

Moedgevende signalen

Wie aandachtig stil staat bij deze kant van het evangelie, komt altijd weer onder de indruk van de tegenvallende praktijk. Wat blijven wij christenen vaak ver, ver onder het niveau van het ware geestelijk leven. Ook Nietzsche is daar tegen op gelopen. Alles wat hij verfoeide: het kleinburgerlijke, het benepene, het truttige, het doodse, kwam hij in de kerk tegen. Hij stikte erin. Zou hij op ons christelijk en kerkelijk leven anders reageren? Het mag te denken geven, dat het door buitenstaanders zo vaak als slaapverwekkend wordt ervaren. Hebben ze niet enig recht van spreken? De bijbel reikt opwindende woorden aan als 'vrijheid', 'leven', 'vreugde', 'Geest', maar als wij die in de kerk in de mond nemen worden zij voor je het weet als dode sintels waaruit alle gloed verdwenen is. Terwijl het christelijk leven zo iets stoutmoedigs zou kunnen hebben (lees eens II Corinthiërs 11:23-27), overheerst in allerlei discussies binnen de orthodoxie de angst: "Pas op... Het gevaar dreigt... We moeten uitkijken voor..." 'Rechtzinnig' is niet zelden hetzelfde als 'oersaai'. Of het moderne christendom het beter doet? Wie de waarde ontdekt heeft van een positie van kracht, kan ook daar bepaald niet gemakkelijk terecht. Hoe weinig raad weet men daar met de ruige kanten van het evangelie. Wat is het gangbare Godsbeeld 'soft' en week geworden, en de moderne christelijke moraal tot vervelends toe lievig en begripelijk... Maar genoeg geklaagd. Want wat zijn er ook veel tekenen van een kerngezond en stevig christendom. Lees de bulletins van *Open Doors* over de lijdende kerk, en kom onder de indruk van de Geestkracht en de moed die daar te vinden is. Ontmoet gemeenteleden, die gehandicapt zijn, of chronisch ziek, of zware verliezen lijden, en die in een wonderlijke vitaliteit JA blijven zeggen tegen het leven. Geniet van jongeren, die niet de weg van de minste weerstand kiezen, maar vrolijk en uit één stuk christen willen zijn. Laat de erfenis van theologen op je inwerken die door Nietzsche zijn heengegaan en het geloof hebben behouden; tot hen behoort in de eerste plaats Bonhoeffer, maar ook Van Ruler kan tot hen gerekend worden.

Sta open voor artistieke en creatieve talenten die steeds weer opduiken in de kerk: waarom zou kunst alleen buiten de kerkmuren kunnen gedijen? Verheug je over onstuitbare oecumenische krachten, die zich noch van eeuwenoude controverses, noch van slepende synode-besprekingen iets aantrekken. Werkelijk, er zijn signalen te over dat God in zijn goedheid zijn Geest niet van ons af neemt, ook al stuit Hij voortdurend op de barrières van het vlees. Laat dat ons stimuleren om hartstochtelijker te bidden: Veni Creator Spiritus – Kom, Schepper, Geest. Want het vlees, rancuneus en vreesachtig als het is, is door allen die Christus Jezus toebehoren gekruisigd. Leven is daarentegen voor ons weggelegd in de Geest. Laten wij dan ook door de Geest het spoor houden (Galaten 5:24,25).

Boekbespreking

Het woord, dat leven wekt

Prof. Dr. Hartvelt, oud-hoogleraar aan de Theol. Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Nederland schreef een boek waarin hij verschillende Bijbelteksten uitlegt en naar ons toe vertaalt, opdat wij er houvast aan zouden hebben in ons alledaagse leven. Hij doet dat steeds onder een bepaald thema. Hij geeft aan om welke Schriftgedeelten het gaat en sluit elk hoofdstuk af met een indringend gebed. De teksten zijn afwisselend uit het Oude en Nieuwe Testament genomen. Hartvelt heeft een boeiende stijl en lanceert regelmatig opmerkingen, die je aan het denken zetten. Het is een praktisch geschrift waarvan de constellatie van de wereld aandacht krijgt. Hij laat zien, dat wij allemaal zo nu en dan last hebben van bepaalde depressies evenals de profeten destijds. „Je kunt niet altijd boven op de berg staan, en je stem afstemmen op de hoge C. Dat gaat op den duur toch wat monotoon klinken, en dat vreet aan je; je ziet er dan maar mee, en de mensen om je heen ook.” (p. 27). De auteur wijst op de merkwaardige wending, die woorden krijgen in de mond van Jezus n.a.v. „Ik ben het brood des levens...” (Joh. 6:35). „Het is net als met een kaleidoskoop – zo'n kijkglas met allerlei stukjes gekleurd glas erin: je draait eraan en je krijgt weer totaal andere figuren.” (p. 34). Terecht waarschuwt Prof. Hartvelt tegen het vertrouwen op mensen. N.a.v. Psalm 146 schrijft hij: „met een mens kom je altijd wel een eind, maar niet verder dan je eigen schaduw. Je moet bij God zijn, de God van Jakob, de Here.” (p. 80). Wat mijn kritiek betreft het volgende: Ik betreur het, dat Dr. Hartvelt als het over Jezus gaat hij en hem schrijft en geen Hij en Hem. Jezus zegt tegen zijn discipelen niet: „Zouden jullie ook niet weggaan?”, maar:

„Gij wilt toch ook niet weggaan?” (Joh. 6:67). Als de schrijver handelt over de begrippen rechtvaardig en vrede mis ik de verwijzing naar de oorspronkelijke betekenis van beide woorden. (b.v. p. 73 e.v.). Ik zou mensen, die boven het maaiveld uitsteken niet op een heiligenkalender willen plaatsen zoals het R.K. kerk doet. Want alle gelovigen zijn heiligen! (p. 10). Hierbij wil ik het laten. Want ik heb dit boek, dat keurig is uitgegeven, met vreugde gelezen en wil het anderen graag aanbevelen!

N.a.v. Dr. G.P. Hartvelt: **“Van woorden leven”** – Uitgave van Kok te Kampen 101 pag. f 19,90.

O. Mooiweer, Enschede

Het Woord gaat zijn weg

De onlangs overleden auteur Jan J. van Capelleveen heeft als laatste oeuvre een klassiek werk nagelaten over de historie van de Bijbelvertalingen en van de invloed die die vertalingen uitoefenden op (vroegere of latere) Europese samenlevingen, maar bij voorbeeld ook op de Afrikaanse maatschappij. Het resultaat mag er zijn.

In 362 bladzijden komen grote namen naar voren als de vertaler van de “Vulgaat”, Hiëronymus, en de Gotische bijbelvertaler Ulfila, maar ook lezen we over John Wycliffe, William Tyndale, Maarten Luther en vele anderen. Tot mijn genoegen worden grote twintigste-eeuwse taalkundigen en pioniers als William Cameron Townsend, Kenneth Pike en Eugene Nida, die het werk van de Wycliff Bijbelvertalers hebben vormgegeven, uitvoerig vermeld. Uiteraard wordt aan de Statenvertaling aandacht geschonken; dat geldt ook voor de Leidse vertaling (1912), de Jerusalem Bible (uit Rooms-katholieke kring), New International Version (1973) en vele andere vertalingen. Het werk van het Russische Bijbelgenootschap in de vorige eeuw blijft niet onvermeld, net zomin als activiteiten van Summer School of Linguistics en de al genoemde Wycliffe Bijbelvertalers. De activiteiten van de diverse (nationale) Bijbelgenootschappen komen heel breed ter sprake; er staan vele interessante voorbeelden in van het werk dat men gedaan heeft in voormalige communistische landen en in Azië, Latijns-Amerika of Afrika. Van Capelleveens uitspraken over “grootschalige Bijbelmokkel: goed bedoeld, maar minder gewenst” (295) deel ik, aan de hand van mijn eigen ervaringen, eerlijk gezegd niet, maar hij mag het vinden. Persoonlijk vond ik hoofdstuk 15 (de ontdekking van het belang van de taalkunde) en hoofdstuk 17 (een nieuwe wetenschap: bijbelvertaalkunde) het meest boeiend. Ook de hoofdstukken die bespreken hoe men internationaal tot steeds betere afspraken en tot hartelijker samenwerking komt (16, 18 en 19) zijn zeer de moeite waard. Wie denkt dat dit een boek voor specialisten is vergist zich. Wie denkt dat het alleen over Bijbels gaat vergist zich ook. De schrijver plaatst allerlei zaken in een breder verband en dat doet hij met kennis van zaken. Dat hij journalist was en geen vakspecialist komt wellicht aan de leesbaarheid van het boek ten goede. Het boek is niet echt

goedkoop, maar je haalt er wel een schat aan kennis mee in huis.

Jan van Capelleveen. **Het Woord gaat zijn weg. Een geschiedenis van bijbelvertalen en van de invloed van bijbelvertalingen op de samenleving.** Nederlands Bijbelgenootschap. Haarlem. 1996.

P.J. van Kampen, Ede

Zeg nou zelf!

Het is tegenwoordig ‘in’ om boekjes met persoonlijke ervaringen te schrijven. Deze boekjes hebben een hoog ‘ik’-gehalte. Kennelijk bestaat er behoefte aan het lezen van dergelijke bijdragen, want de uitgevers zien er brood in.

Zeg nou zelf! is ook zo'n boekje. Het werd uitgegeven bij de Stichting Elisabethbode in Ruurlo.

Douwe Janssen uit Assen geeft in dit boekje allerlei ervaringen van ontmoetingen met mensen door. Als medewerker van een bedrijf en als ambtsdrager komt hij veel bij de mensen thuis. Hij ontmoet kerkmensen, maar ook mensen die nooit (meer) in de kerk komen. Ook gesprekken in zijn eigen gezin komen ter sprake.

De verhalen zijn kort, hooguit twee pagina's, groot gedrukt. Soms schrijft Janssen ‘algemeen’ (niet in de ik-vorm), maar meestal is duidelijk dat het om eigen ervaringen gaat. Daar zit het risico van de herkenbaarheid in (en daarmee soms een aantasting van het ambtsgeheim), maar ik neem aan dat de verhalen goed geanonimiseerd zijn. Vaak gaat het ene verhaal over in het andere, meestal zijn ze twee aan twee gerangschikt. Een anoniem verhaal over een meisje in de verpleging wordt gevolgd door een verhaal over de dochter van Janssen, werkzaam in het verpleeghuis. Op de ene bladzijde wordt een bezoek aan de moeder van Janssen beschreven, het volgende verhaal gaat over het overlijden van zijn moeder. De titel van het boekje is ontleend aan een zakelijk gesprek met een collega, die wel ‘ergens’ in gelooft, maar verder passief blijft. “Hoe kunnen mensen ergens in geloven, zonder op zoek te gaan? Zeg nou zelf!”

‘Zeg nou zelf’ is een mooi uitgevoerd en toegankelijk boekje. De foto's zijn professioneel (o.a. van ND-fotograaf Jaco Klammer) en aansprekend. Dankzij de redelijk grote letters is het boekje ook leesbaar voor oudere mensen die minder goed kunnen zien. De stijl, de vorm en de inhoud van de verschillende verhalen lijken soms veel op elkaar. Wie het boekje achter elkaar leest ervaart dat het op den duur teveel van hetzelfde biedt. Daarom is het meer geschikt om er af en toe eens ‘van te snoepen’. Wie ze op die manier hanteert doet zijn winst met de inhoud van dit boekje: het zijn eenvoudige, op het gevoel gerichte, vaak bemoedigende korte verhalen.

Naar aanleiding van: Douwe Janssen, Zeg nou zelf! Uitgave: Elisabethbode, Ruurlo, 1997, ISBN 90-71156-30-3; 88 pagina's, waarvan 9 foto's; prijs: f 12,95

H. Algra, Den Helder

In memoriam ds. Jan van Katwijk

8 aug. 1914 – 31 januari 1998

F. van Deursen, Barneveld

**"Ik hoop dat ik nooit begraven
hoef te worden", vertrouwde
ds. Van Katwijk mij eens toe.
Zó sterk leefde hij uit de elk
moment te verwachten weder-
komst van onze Heer Jezus
Christus. Wie die Dag beleven,
zullen immers in een ogenblik
veranderd worden in heerlijke,
onsterfelijke mensen, 1 Kor.
15. Deze gemakkelijkste over-
gang was hem echter niet
beschoren. Op 31 januari jl.
ontsliep hij en op 5 februari
moest hij wél begraven worden.
Onder grote belangstelling
werd hij die dag op de dodenak-
ker achter de rooms-katholieke
kerk te Rijsbergen "gezaaid",
om daar straks bij de laatste
bazuin onvergankelijk te wor-
den opgewekt.**

Jan van Katwijk was "dominee op arti-
kel 8". De Dordtse Kerkenordening
biedt daarin broeders met singuliere
gaven de mogelijkheid om zonder uni-
versitaire studie het predikambt te ont-
vangen. Van jongsaf bezat hij opmer-
kelijke liefde voor het Woord en de
dienst van God. Toen hij amper acht
jaar was, "profeteerde" zijn vrome
grootmoeder: "Jantje gaat later het
evangelie verkondigen". Dit kwam uit,
al zou het inderdaad pas "later"
gebeuren.

Aanvankelijk koos de jonge Van Kat-
wijk namelijk voor een militaire loop-
baan. Een auto-ongeluk maakte daar-
aan voortijdig een einde, maar de
Here keerde dit kwaad ten goede. Zijn
gaven voor de evangelieverkondiging
waren onmiskenbaar. Het genoemde
artikel 8 verstaat daaronder: godzalig-
heid, ootmoedigheid, zedigheid, goed
verstand en discretie (geesten onder-
scheiden) alsmede gaven van wel-
sprekendheid. De laatste ontbraken
hem evenmin. Begiftigd met een
prachtige, warme stem was hij een ori-
ginele (s)preker, die zijn zaken helder
en boeiend voor kon dragen.

Gods verbond

Van Katwijk had dus weliswaar geen

universitaire, theologische opleiding
gevolgd, maar wel aan de voeten van
uitnemende Schriftgeleerden gezeten.
Van hen had hij geleerd de Bijbel te
lezen als het Boek van Gods verbond
met zijn volk. Met die sleutel der ken-
nis wist hij de Schrift te openen en
jong en oud op het hart te binden. Tot
zijn tachtigste jaar gaf "oom Jan" nog
bijbelles aan jonge mensen.

Gods verbond was voor hem geen
stuk theologische theorie, een van de
vele onderdelen van de dogmatiek,
maar de levende realiteit van Gods
verbondenheid met ons door de Here
Jezus Christus. Hij kon
de beloften en bevelen
ervan lokkend verkondi-
gen, maar was ook bang
voor Gods toorn over de
hedendaagse christen-
heid vanwege haar mas-
sale verachting van het
bloed en de Geest van
Zijn Zoon.

Anderzijds gaf datzelfde
verbond stuur aan zijn
omgang met zijn vele
roomse dorpsgenoten.
Hij beseftte dat hun doop
ook hen hoofd voor
hoofd stempelde als kin-
deren van dezelfde
hemelse Vader en dra-
gers van dezelfde belof-
ten. Daardoor verstond
hij de kunst hartelijk en
ontspannen met hen om
te gaan, zonder daarbij
met de Waarheid te mar-
chanderen. Zodoende
waren hij en zijn vrouw
ook in de burgerlijke
gemeente van het
rooms-katholieke Rijs-
bergen algemeen geres-
pecteerd en gewaardeerd.

Evangelist

Hij was ook een begaafde evangelist.
Hij zag de nood van minderbedeelden
en lenigde die waar hij kon. Maar als
de gelegenheid zich voordeed iets uit
het evangelie door te geven, dan ver-
zuimde hij die niet. Hij kon dat op zijn
originele wijze doen, zoals toen hij een

buurman in het voorbijgaan toe-
voegde: "Man als ik die prachtige tuin
van jou zie, denk ik altijd: Wat moet de
nieuwe aarde dan mooi worden! Nou,
ajjuus, hoor!" Hij presteerde het om
met wat bijbels naar Loenhout in Bel-
gië te fietsen om daar in een café het
gesprek op het evangelie te brengen
en bijbels uit te delen.

Op 29 maart 1959 werd hij tegelijk met
de instituering van de toen nog Gere-
formeerde kerk (vrijg.) door ds. B. Tel-
der in het ambt bevestigd. Het bete-
kende voor Van Katwijk pionierswerk
op een geïsoleerde post in het roomse

zuiden. Door de sympathie die hij ook
bij mijnheer pastoor had weten te ver-
werven, mocht de gemeente – de
enige protestantse kerk in het hele
dorp – vergaderen in het klaslokaal
van een rooms-katholieke meisjes-
school. Ik heb er zelf ook nog onder
het Mariabeeld aan de wand gepreekt.
Hij mocht zelfs bijbelkringen houden in
het klooster Bethanië!

Kinderen aan het avondmaal

De kerkdiensten begonnen inmiddels ook enkele rooms-katholieke dorpsgenoten te trekken, onder wie een vrouw met haar dochter van dertien jaar. En toen gebeurde het op zekere zondag. Voor iedereen onverwachts stapte deze zuster met haar dochter naar de avondmaalstafel. Voor beiden iets heel gewoons: het meisje had haar eerste communie al gedaan. En mijnheer Van Katwijk zei altijd: 'Het is voor u en uw zaad.' Dus wat hinderde haar hier het avondmaal mee te vieren? Maar voor gereformeerde kerkgangers

*Begiftigd
met een
prachtige,
warme stem, was
hij een
originele (s)preker*

gebeurde er op dat moment iets zeer ongewoons.

Het stelde de gemeente van Rijsbergen uiteraard voor de vraag: Verbiedt de Here dit of staat Hij dit toe? Het is tenslotte zijn tafel. Voor Van Katwijk werd de zaak duidelijk. Met dezelfde argumenten voor het recht van de kinderen op de doop verdedigde hij hun recht op de maaltijd van de Heer. Men voerde deze praktijk dus niet in als een nieuwigheid terwille van de nieuwigheid, maar uit oprechte eerbied voor de rechtspositie van de kinderen der gemeente in Gods verbond. De zaak baarde veel opzien in protestants Nederland, dat deze praktijk destijds nog nergens kende. Ds. G. Vissee oordeelde dat hierover een broederlijk gesprek op gang diende te komen. Hij gaf hiervoor een prachtige aanzet in een serie artikelen in Opbouw onder de titel: *Mogen en moeten onze kinderen deelnemen aan het avondmaal des Heren*, Opbouw, 8e jrg. nrs. 46-49; 9e jrg. nrs. 1-4. Later verzameld in: G. Vissee, *Onderwezen in het koninkrijk der hemelen* (II), Kampen, 1979, 226-264.

Hij stelde daarin dat reeds Ursinus en Olevianus, de mannen van de Heidelbergse Catechismus kinderen tot het avondmaal toelieten. En nog wel met een minimale kennis: de geloofsartikelen, de tien geboden en het Onze Vader. En als het kind bij het opzeggen van 'die grote stukken' struikelde, dan was dit geen bezwaar. Dan zei de

dominee het toch gewoon nog even voor. Dat men thans veelal tot z'n achttiende, twintigste jaar of nog ouder wacht voordat men aan het avondmaal deelneemt, is volgens G. Vissee doorwerking van een diepere, doperse onderstroom in ons gereformeerde leven, a.w. 231. Zelf wees Van Katwijk, die veel van kerkgeschiedenis hield, mij voor deze kwestie indertijd op W. Moll, *Geschiedenis van het kerkelijke leven der christenen gedurende de zes eerste eeuwen*, deel 2, Amsterdam, 1846, blz. 317v: waar staat dat kinderen "reeds in de dagen van Cyprianus" en Augustinus het avondmaal meevierden.

De goedertierenheid des Heren

De gemeenten van Rijsbergen (1959-1977) en Wollega (1977-1983) verloren een geliefde voorganger en ik zelf een goede vriend die meer dan vijftig jaar in mijn leven was. Zoals alle gestorvenen zal ook hij in bredere kring spoedig vergeten worden. "Want er is nimmer enige heugenis van de wijze, zomin als van de dwaas, omdat in de komende dagen alles reeds lang vergeten is, en ach, hoe sterft de wijze evenzeer als de dwaas!", Pred. 2:16. We waren ons dat bij zijn begrafenis bewust, toen we ons op zijn verzoek bezonnen op Psalm 103 die zo eerlijk spreekt over onze vergankelijkheid. "Maar de goedertierenheid des Heren is van eeuwigheid tot eeuwigheid over wie Hem vrezen en zijn gerechtigheid over kindskinderen...", verkondigt diezelfde Psalm.

Dit *In Memoriam Jan van Katwijk* zal hem dus ook slechts kort in herinnering houden. Maar hij rust, verzoend door het bloed van de Here Jezus, onder Gods goedertierenheid. Daarom is zijn zalige wederopstanding zeker. Zo geldt nu van hemzelf het grafschrift dat hem eens trof en dat hij aan mij doorvertelde:

*"Hier lig ik in mijn houten huis.
Ontslagen van veel zorg en kruis.
Totdat ik eenmaal op mag staan
om met mijn Meester mee te gaan."*

Kruimels van de tafel

ADVENT

In 1 Thess. 4:15vv wordt gesproken over de komst van de Heer. Paulus gebruikt daar het woord *parousia* (in het Latijn: *adventus*). Dat woord werd in die tijd gebruikt voor de feestelijke, glorieuze intocht van een keizer of koning in een bepaalde provincie of stad. In het Nieuwe Testament wordt dit woord nooit gebruikt in verband met de geboorte van Christus. Die kun je immers geen triomfantelijke intocht noemen. Het gangbare gebruik van het woord *advent* in verband met de geboorte van Christus staat dus haaks op het bijbelse spraakgebruik. Ook ons spreken over de eerste en tweede komst van Christus of over zijn wederkomst wordt niet gedekt door het bijbelse spraakgebruik. Volgens het Nieuwe Testament is er maar één komst van Christus: zijn feestelijke, glorieuze intocht als Koning. En die moet nog komen. Voordat de keizer zijn intocht hield, kreeg de stad een opknapbeurt, zodat alles piekfijn in orde was bij zijn advent. Zo moeten ook wij werken aan de heiliging van ons hart en ons leven om onze Koning bij zijn intocht te kunnen ontvangen zoals het behoort (1 Thess. 3:13). In Thessalonica waren ze bang dat de overleden gemeenteleden pas zouden opstaan als de intocht van de Koning al had plaatsgevonden en dat zij dus niets van dat feestelijke gebeuren zouden meemaken.

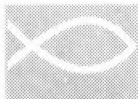
De nieuwtestamentische gelovigen zagen in de komst van Christus niet iets schrikwekkends, maar iets feestelijks. Ze zagen er zonder angst met verlangen naar uit. Die angst is later opgekomen en speelt ook nu nog een grote rol. Dat laatste kan verschillende oorzaken hebben, zoals: geen ernst maken met de heiliging van ons leven of een gebrek aan vertrouwen op de belofte van de vergeving der zonden. Wat ook de oorzaak is, we zijn dan ver afgegroeid van het Nieuwe Testament.

Ook de gestorvenen zullen erbij zijn, zegt Paulus. Want als onze Koning op het punt staat te komen en de heraut (de aartsengel) zijn intocht aankondigt, zullen de doden die in Christus gestorven zijn, eerst opstaan en dan pas zullen de nog levenden samen met de opgestane gelovigen de Heer tegemoet gevoerd worden in de lucht om Hem in te halen.

Zo ging het ook bij de intocht van een keizer. Bij de aankondiging van zijn komst door een heraut stroomde de stad leeg, de keizer tegemoet. Niet om daar ergens buiten de stad bij hem te blijven, maar om hem in te halen. In vers 17 (de Heer tegemoet) gebruikt Paulus dan ook een woord dat heel specifiek de betekenis heeft van: iemand tegemoet gaan om hem in te halen.

Zo mogen we straks onze Koning inhalen, feestelijk en uitbundig. En dan zullen we altoos met de Here wezen, niet ergens in de hemel, maar hier op de vernieuwde aarde, waarop de hemel dan zal zijn neergedaald. Want Hij maakt bij ons zijn woning.

M.R. van den Berg, Assen

Brief aan Ingrid

Een publicatie over depressiviteit

H. Algra, Den Helder

Depressiviteit is een complex psychisch ziektebeeld. Een depressie kan van persoon tot persoon anders gekleurd zijn. De één slaapt nauwelijks, de ander juist heel veel, de één heeft een enorme dadendrang, de ander komt tot niets.

Ook de oorzaken van een depressie zijn heel verschillend. Wel is er vaak sprake van een combinatie van factoren, zoals (bijv.) én de levensfase waarin iemand verkeert, én een familiair bepaalde gevoeligheid, én lichamelijke factoren (een tekort aan serotonine, een te lage schildklierfunctie, een postnatale depressie), én de manier waarop die persoon met conflicten omgaat (bijv. de aangeleerde hulpeloosheid: "ik heb toch geen invloed op mijn leven, bij mij mislukt toch alles"). Het is dan ook moeilijk om in kort bestek te omschrijven wat een depressie is en wat je kunt doen om uit die depressie te komen.

Beperkt

Dit artikel werd geschreven naar aanleiding van de 2e druk van 'Brief aan Ingrid', een brochure over depressiviteit. De goed verzorgde uitgave telt 14 bladzijden aan tekst. Vanwege de complexiteit van het thema wordt in deze bijdrage 'breder' van opzet dan de gemiddelde boekbespreking. Duidelijk zal zijn, dat het onderwerp depressiviteit in zo'n beknopte uitgave slechts heel beperkt aan de orde kan worden gesteld. De auteur, de heer C. van Baardewijk, noemt een aantal oorzaken van depressiviteit, maar hij zegt erbij dat de opsomming willekeurig en onvolledig is. Er wordt dan ook een beperkte groep factoren genoemd. De verschillende vormen van een depressie komen in het geheel niet ter sprake (zoals de zgn. bipolaire stoornis met een drukke – manische – en een sombere periode).

Zorg op maat

De auteur richt zich tot Ingrid. Hij hoopt haar met deze brief een beetje te helpen. Tegelijkertijd is het ook een open brief aan anderen. Dit is helaas een zwakte in de publicatie. De brief is in deze vorm niet zo persoonlijk en op maat voor Ingrid, maar kan dat ook niet zijn voor (om maar een naam te noemen) Marijke. Hulp bieden bij depressiviteit is namelijk bij uitstek een kwestie van heel nauwgezette zorg op maat: wat heeft deze persoon in deze situatie nodig? Wat voor Ingrid van toepassing is, geldt niet voor Marijke. Een voorbeeld van een advies uit de brochure: "Het belangrijkste is dat je alles wat je hebt dienstbaar maakt aan de Ander en aan de ander" (een citaat van D. Ellen). Voor Marijke is dat (nu) geen goed advies. Ze is juist depressief geworden omdat ze zich altijd dienstbaar opstelde. Daardoor heeft ze zichzelf overvraagd (misschien wel net als Luther en Calvijn, die in de brochure ook worden genoemd). Dit advies kan ze beter niet lezen, want dan slaan de schuldgevoelens (nog meer) toe. Wel moet ze zorgen dat ze zich iedere dag aan een (beperkt) dagprogramma houdt. Van in bed blijven liggen wordt ze niet beter. En hoe ervaart Marijke het advies dat ze zich moet richten op de Ander? Voor haar is God eindeloos ver weg. Door dit advies zal ze zich ook tegenover God nóg schuldiger gaan voelen. Voor Marijke is het belangrijk dat anderen het gebed van haar overnemen.

Leer mij volgen zonder vragen?

In het laatste deel van de brochure noemt de auteur een aantal gedeelten uit de Bijbel die van toepassing kunnen zijn in het denken over een depressiviteit. Een voorbeeld: 'Laat los en gij zult losgelaten worden'. Een belangrijk advies. Soms blijven mensen elkaars gevangene. We proberen de ander te veranderen en dat gaat ten koste van onze eigen identiteit. Wie over depressiviteit schrijft kan niet om de psalmen heen. Terecht stelt de auteur dat verdriet en boosheid gevoeld en erkend moeten worden. Het 'leer mij volgen zonder vragen' is geen christelijk antwoord op woede en verdriet.

Psalm 88

Even een zijspoor naar aanleiding van een psalm. Psalm 88 is de meest indrukwekkende psalm over wat iemand ervaart die depressief is. In die psalm komen we geen direct perspectief tegen. God wordt bevraagd, maar aan het eind van de psalm lezen we nog steeds geen antwoord. De auteur van de brochure noemt deze psalm wel, maar juist deze psalm zou mijns inziens extra aandacht verdienen. Waarom? Omdat er te vaak (vanuit een goedbedoelde verlegenheid) adviezen worden gegeven. Dat is begrijpelijk, want je ziet dat de ander lijdt en je wilt graag dat het beter gaat. Naarmate het herstel langer op zich laat wachten, ontstaan er ook in de omgeving problemen. Het is immers

**Psalm 88 is
de meest
indrukwekkende
psalm over de
ervaring van
depressiviteit**

moeilijk om je eigen onmacht te erkennen (Zie: Govert Bach, Doe Uzelf geen kwaad, Den Haag, 1984; blz. 121 e.v.). Vandaar reacties als: "Och, de zon schijnt, je hebt een mooi huis en een lieve man", "U mist uw man, maar U hebt toch nog 3 lieve kinderen?", of "Als je bidt, (ver)hoort God je wel". Objectief gezien is dat waar, maar wie in de tunnel van een depressie zit, voelt dat niet zo en wordt door dergelijke adviezen juist in de kou gezet. Psalm 88 laat bij uitstek de diepte van de depressie zien. Leden van de christelijke gemeente zouden dan ook die psalm eens echt tot zich door moeten laten dringen. Veel depressieve mensen hebben in eerste instantie geen preken nodig, ze hebben mensen nodig die voor hen bidden als zij in hun depressie niet meer kunnen bidden. Ze hebben niet iemand nodig die hen uit de put trekt, maar eerst is er iemand nodig die naast hen in de put gaat zitten. Ze

hebben vaak meer aan een wandeling van een half uur langs de rivier terwijl er naar hen geluisterd wordt dan aan een tweegesprek van een uur.

Evaluatie

Het gedeelte over Psalm 88 was een zijspoor. In de 'aan Ingrid' komt de auteur niet met dergelijke (op zichzelf begrijpelijke) adviezen. Hij staat niet

Leer mij volgen zonder vragen is geen christelijk antwoord op verdriet

gemakkelijk klaar staat met Gods onderdeel. Evenmin trapt hij in de 'evangelische valkuil' dat je, als je maar gelooft, van je depressie genezen wordt. Toch heb ik mijn aarzelingen bij de inhoud van de publicatie. Voorop staat: de heer van Baardewijk heeft een sympathieke brochure geschreven. De lezer voelt zijn betrokkenheid bij het verdriet dat Ingrid ervaart. Hij geeft aan dat de brief een poging tot hulp is, die verre van volledig is. De auteur beperkt zich in deze publicatie tot de lichtere vormen van depressiviteit. Ook is hij voorzichtig in zijn bewoordingen. Toch ontkomt ook deze publicatie niet helemaal aan het dilemma dat de auteur graag wil laten zien dat er een uitweg is. Soms raakt hij zelfs enthousiast, want 'van depressiviteit kun je beter worden'. Inderdaad: er is uiteindelijk voor veel mensen een uitweg, laat ik daar duidelijk over zijn. Alleen: op welk moment is het tijd voor bemoediging? Sommige mensen worden geholpen als je hen de lichte zijde van Gods genade laat zien. Voor anderen moeten hun sombere gevoelens eerst volledig de ruimte krijgen. Ze zijn beschadigd omdat ze nooit bij hun gevoel konden komen. Zij raken (vreemd genoeg) juist ontmoedigd door mensen die vertellen dat er een uitweg is ("waarom bij mij dan niet?"). Soms moet je soms Psalm 88 dus gewoon zo laten staan en 'alleen maar' luisteren.

Een ander probleem is het gegeven dat depressieve mensen vaak de neiging hebben om allerlei uitspraken op zichzelf te betrekken. "Hij bedoelt mij, ik doe het niet goed." Dat maakt het schrijven van een persoonlijk getinte brochure moeilijk. De oorzaken van depressiviteit zijn zó complex, dat er geen standaard antwoord bestaat en dus ook geen standaard brief. Ook bij

de behandeling van depressiviteit vallen nauwelijks algemene richtlijnen te geven: wat bij de persoon van de één past, is juist schadelijk voor de ander. Ingrid kan gebaat zijn bij de inhoud van deze brief. Bij Marijke zal de diezelfde inhoud haar schuldgevoelens juist versterken. Ze zal verzuchten dat er weer zoveel móét. Ze zal zich – paradoxaal genoeg door de antwoorden die in de brochure gegeven worden – op dit moment in de kou voelen staan. Juist omdat er in de omgang met depressieve mensen vaak te veel geantwoord en te weinig geluisterd wordt, heb ik de neiging om tegengas te geven. Misschien is het wel zinvoller om een brochure te schrijven over de omgang met mensen die aan depressiviteit lijden.

Al met al is het dus belangrijk om goed in te schatten voor wie deze brief geschikt is. Gemeenteleden met een lichte mate van depressiviteit kunnen met deze brief (een eindje) geholpen zijn. Mensen met ernstiger vormen van depressiviteit hebben andere hulp (én medicijnen!) nodig. Een aantal adressen en telefoonnummers van hulpverleningsinstanties wordt in de brochure genoemd.

N.a.v.: Brief aan Ingrid, door C. van Baardewijk. Verkrijgbaar door overmaking van f 4,10 op nr. 682060316 t.n.v. C. van Baardewijk; postgironummer van de bank: 826319 t.n.v. ING-bank, Apeldoorn.

Terloops

Brieven aan Den Uyl

Tijdens zijn ziekte, die tenslotte een eind aan zijn leven maakte, kreeg Joop den Uyl heel wat brieven. Ze zijn inmiddels in bewaring gegeven aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Vrij Nederland schonk aandacht aan deze brieven en nam gedeeltes uit de inhoud op: woorden van waardering en bemoediging. Zo schreef iemand: „Ik kan het nog niet verwerken, lieve Joop, we kunnen U niet missen. Al ben ik al 90 jaar, de politiek interesseert mij nog steeds en wij hebben veel aan U te danken. Van harte beterschap, goeie Joop, en geen lijden vooral...”

Er waren ook mensen, die hem herinnerden aan zijn christelijke afkomst. Als gereformeerde jongen zat hij in Hilversum op de catechisatie en deed hij mee op de jeugdvereniging. W.N. schreef: „Mag ik tot de eigenlijke reden van mijn brief komen? Nu u mogelijk niet zover meer van de eeuwigheid afstaat - ik ben wel erg persoonlijk, neemt u me dat niet kwalijk - zou het dan niet van de grootste moed getuigen om het alsnog in orde te brengen met God door de Heiland Jezus Christus? U zou daar de allergrootste moed voor nodig hebben, want u zou moeten 'afzien van mensen', zelfs van uw vrouw, uw familie en partijgenoten, en dat om Christus te winnen voor eeuwig”.

Den Uyl had iets, dat anderen niet hadden. Als hij sprak, leek het alsof er nog iets van de calvinistische stijl in hem overgebleven was. Hij was trouw aan de beginselen, die hij aanhing. Hij kwam er voor uit. Wat dat betreft kunnen gelovigen van hem leren. De s van socialisme is bij Den Uyl nooit verbleekt, terwijl veel kerkmensen met de c van christelijk geen raad weten.

Over bidden

In Koers stond een interview met kardinaal A.J. Simonis. De kardinaal wees er o.a. op, dat 'we fier voor ons geloof (moeten) uitkomen'. Hij sprak ook over de noodzaak van het gebed en het tijd vrijmaken daarvoor. Hij zei: 'Ik besteed ruim anderhalf uur per dag aan het gebed; dat zou best wel wat meer mogen zijn. Zo was moeder Theresa bijvoorbeeld iedere dag buiten de vaste gebedstijden om een uur lang in de kapel te vinden. Dan moet ik eerlijk zeggen dat mijn prioriteit nog wel eens ergens anders ligt. De tijdsdruk van mijn agenda is inderdaad nogal groot.' Bidden versterkt de band van mens en God. Die band is gelegd en versterking hebben we nodig. Persoonlijk en met elkaar. 'De stilte zingt U toe, o Here' dichtte Willem Barnard in Psalm 65. Er zijn gemeenten, waar tijdens het gezamenlijke gebed in de kerkdienst enkele minuten stilte wordt betracht, zodat ieder in stilte even met God kan spreken. Niet gek, kunnen we ook eens bidden voor die klier van een jongen, die misschien in onze buurt zit.

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Rudolf Steiner, kind van zijn tijd?

P.J. van Kampen, Ede

"Twaalf uitspraken Steiner nu strafbaar" was de kop van een artikel op de voorpagina van de NRC, op woensdag 4 februari. Het artikel vervolgt: "Het verzameld werk van de grondlegger van de antroposofie, Rudolf Steiner (1861-1925) bevat twaalf uitspraken die volgens de huidige antidiscriminatie-wetgeving strafbaar zouden zijn. Dat concludeert een commissie van de Antroposofische Vereniging in Nederland (AViN), die uitspraken over rassen van Steiner heeft onderzocht." Steiners bewering dat blanke zwangere vrouwen door het lezen van een 'negerroman' mulattenkinderen zouden kunnen krijgen is zo'n gewraakte uitspraak. "De indruk wordt gewekt dat het krijgen van een mulattenkind iets ergs is". Het bespottelijke karakter van de uitspraak als zodanig wordt in het NRC-artikel niet vermeld. Hoe krijgt een blanke vrouw nu een kind van gemengd bloed door lezing van een boek over negers?"

Een groter aantal dan de twaalf "strafbare" uitspraken, zo'n 50 citaten zouden "licht discriminerend" zijn. Interessant is dan deze uitspraak: "De citaten moeten volgens de commissie worden gezien in de context van de tijd waarin Steiner leefde. Stereotypering van rassen was aan het begin van de eeuw vrij gangbaar."

Dat is stellig juist; vele citaten zouden die gedachte kunnen onderbouwen. Dus is de kous daarmee af: Steiner was een kind van zijn tijd. Hoe kon hij anders?

Ik werk die gedachte nog uit: Luther heeft in zijn laatste levensfase antisemitische uitspraken gedaan. Wie daarvan meer wil weten verwijs ik naar het boek van Prof. Heiko Oberman, een Luther-kenner. In zijn boek **Wortels van het Antisemitisme. Christenangst en Jodenramp in het**

tijdperk van humanisme en reformatie (Kok. Kampen. 1983) wordt klare taal aangetroffen over zaken die we bij de grote Reformator betreuen, maar ondanks ons verlangen daartoe niet goed kunnen ontkennen. Calvinisten hebben nogal eens gezocht over de verbranding van Michel Servet in Genève, op instigatie van Calvijn of op zijn minst door hem toegelaten, (waarbij moet worden opgemerkt dat historisch onderzoek toont dat de Hervormer wel voorzichtiger is opgetreden dan men vaak heeft vermoed; zo heeft hij aan het bestuur van genabuurde steden om advies gevraagd.) "Calvijn was een kind van zijn tijd", hebben zijn geestelijke nazaten, wellicht mismoedig, zo nu en dan opgemerkt. En nu is het de beurt aan Steiner. Ook hij moet worden gezien tegen de achtergrond van zijn tijd. Maak daar maar eens bezwaar tegen!

Een "integer" man

Als je de (verrassend talrijke) biografen van Steiner geloven moet was hij een gedrevene, een integer mens. Voorzover ik kan nagaan is hij inderdaad niet het centrum van stormen aangaande zijn persoon geweest. Natuurlijk heeft hij tijd en wile een controverse gewoed over zijn gelijk, maar zijn persoonlijke integriteit was daarbij niet inzet van discussie. Dat is bij andere oprichters van Nieuwe Religieuze Bewegingen (vroeger veelal "secten" geheten) soms wel anders! Over het optreden van Mevrouw Helena Petrovna Blavatsky (die in 1875 de Theosofische Vereniging stichtte) en Joseph Smith (de "Profeet en grondlegger van het Mormonisme") is van tijd tot tijd veel te doen geweest. Deskundigen hebben aanneemelijk weten te maken dat beiden zeer bedrieglijk zijn opgetreden. Ik denk aan het al oude maar nog steeds onweerlegbare boek van de Gereformeerde predikant M.H.A. van der Valk. **De Profeet der Mormonen Joseph Smith Jr.** (Kok. Kampen. 1921) is nog steeds een "must" voor wie zich met Mormonisme bezighoudt.) Ook over Mevrouw Blavatsky valt wat belastends bijeen te sprokkel-len!

Het valt niet mee positief te denken over het optreden van de tweede leider van de Jehovah's Getuigen.

"Rechter" Rutherford was het prototype van een onaangenaam mens, een machtsbelust individu die binnen de organisatie die hij erfde "zuiveringen" doorvoerde die doen denken aan wat in Stalinistisch Rusland gebeurde (zonder de moordzuchtige gevolgen, natuurlijk; in de kring van de "Getuigen" hebben geen executies plaatsgevonden).

Niets van dat alles (dacht ik althans) bij Rudolf Steiner. Wat wel overeind blijft staan is **de werkelijk torenhoge pretentie** van een man als Steiner. En daarom komt het toegeven dat ook hij een kind van zijn tijd was als een opluchting, maar laat het ook een onvoldane indruk achter.

De mens Rudolf Steiner

Wie was Steiner? Het antwoord op die vraag hangt af van degene die spreekt. Steiner heeft nogal geluk gehad met toegewijde, om niet te zeggen: dweperige biografen, die voor het grootste deel natuurlijk ook uit Antroposofische kring afkomstig waren. Neem Willem Veltman, schrijver van een alleszins lezenswaardig verhaal over Steiner. "Alle zelfzucht, ijdelheid, geldingsdrang waren bij hem weggebrand in het vuur van de geest. Zijn werk was het eerherstel van de mens als alzijdig geestelijk wezen, de mikro-

***Er hangt meer een
aura van goeroe
om Steiner dan
van man van de
wetenschap***

skopische concentratie van alle schepende krachten in het heelal. () Hij liet zien dat menszijn niet betekent: zwak-zijn, eenzijdig-zijn, maar dat het betekent: leven in het evenwicht van elkaar dragende uitersten: het hoogste Idealisme verbonden met de meest nuchtere zin voor het alledaags-praktische; de allerdiepste ernst gecombineerd met een milde, bevrijdende humor; grootheid van visie tegelijk met een minitieuze zorg voor het kleine;

rust en zekerheid naast een ongelofelijke snelheid van handelen en een onuitputtelijke energie." 1)

Over zijn systeem, dat van de Antroposofie, zegt Veltman in opperst enthousiasme: "Men kan de gehele Antroposofie als het vijfde evangelie beschouwen". Dat vijfde evangelie is het dan "het makrokosmische, dus het oudere; het brengt de geestelijke wijsheid uit het westen. Het moest verborgen blijven gedurende tweeduizend jaren, waarin het viervoudige evangelie uit het oosten het gemoed van de christelijke mens kon verheffen en troosten. Thans moet dit evangelie van het **kennend inzicht** aan de vier evangeliën van de **verkondiging** worden toegevoegd." 2)

"Dubbel begaafd"

Steiner was zowel een wetenschapsman als een "ingewijde", een ingenieur met grote interesse in een enorm aantal terreinen van wetenschap én een (occulte) ziener. Is zijn literaire productie imponerend, zijn faam berust vooral op zijn inzicht in "geestelijke werelden", waarin hij voor Antroposofen steeds volstrekt onnavolgbaar is geweest!

Hij heeft vele gedachten op het terrein van de medische en de farmaceutische wetenschap, van de landbouw-wetenschap, van de kleurenleer en de esthetica, van dans en ritmiek, en nog veel meer, bijeengebracht, maar op geen van die gebieden wordt hij als wetenschappelijk deskundig beschouwd, voorzover ik weet.

**recente uitspraken
maken nu
duidelijk dat ook
Steiner een kind
van zijn tijd is
geweest**

Er hangt meer een aura van goeroe om Steiner dan van man van de wetenschap. De ingenieur was ook een occultist, spontaan helderziende, een "ingeleide" in diepe en verborgen waarheden.

Hij levert geen wetenschappelijk kennen maar **gnosis**. Indertijd wilde Steiner beide aspecten verbinden tot **Geisteswissenschaft** – Geesteswetenschap. Voor de buitenwacht was Steiner religieus – een charlatan of een goeroe, maar in elke geval religieus!

Zeer veelzijdig

Rudolf blijkt al vroeg een zeer veelzijdige jongeman. Naast gewoon onderwijs ontvangt hij al op jeugdige leeftijd extra les in muziek, tekenen en schilderen. Al jong mag hij op een rooms-katholiek kerkkoor. De Kerkleer en preken interesseren hem niet erg. Wel blijkt hij gefascineerd door het welluidende Latijn en door gewijde liturgische gebaren.

De pastoor geeft hem les in de sterrenkunde.

Op zijn elfde jaar gaat Rudolf naar de "Realschule" (onze HBS) waar hij zich verveelt en door zelfstudie ook aan analytische meetkunde, trigonometrie, differentiaal en integraal-rekenen doet! Hij leert zichzelf Grieks en Latijn en schaft van extra geld het werk van de Duitse filosoof Immanuel Kant aan.

Hij heeft zijn geschiedenisboek "doorschoten" met de "Kritik der Reinen Vernunft"; zo worden de lessen Geschiedenis een beetje interessanter! Als hij zijn eindexamen krijgt, staat er op aangetekend: "met lof".

Een kanttekening nog: hij besteedt veel aandacht aan de godsdienstles, waar met name Kerkgeschiedenis en Liturgiek zijn aandacht hebben. Zijn biograaf vermeldt nog: "Voor hem was de geestelijke wereld geen geloofsovertuiging, maar een ervaringsfeit."

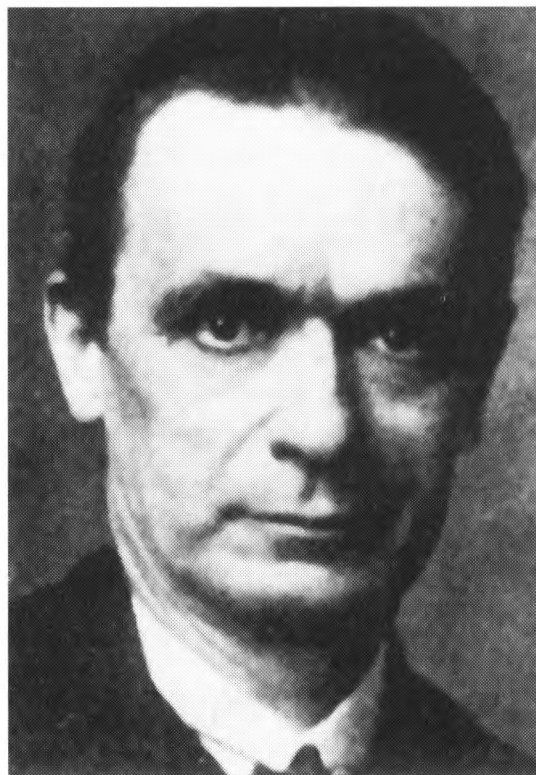
Steiner gaat naar de Technische Hochschule in Wenen, waar hij Wiskunde, Natuurkunde, Scheikunde en Biologie studeert. Ook is er tijd en aandacht voor Filosofie, met name voor de genoemde geleerde en schrijver Goethe. Hij ervaart de verplichting om "langs filosofische weg de waarheid te zoeken". Hij ontmoet de meest uiteenlopende mensen, zoals een dichteres die herleving van het Katholicisme voorstaat, maar ook een voorvechter van vrouwenemancipatie.

Steiner toont, naar zijn biograaf Veltman meedeelt, een grote openheid om met anderen in discussie of in debat te treden. Al in zijn studententijd ontwikkelt hij een eigen, zeer "gnostieke", ketterse, visie op Christus.

Praktiserend occultist

Al op zijn zevende jaar maakte Steiner onderscheid tussen "de dingen die iedereen ziet" en "de dingen die hij

alleen zag". In de woorden van zijn biograaf: "Reeds heel vroeg openbaarde zich bij hem een spontane helderziendheid". Hij zag een tante op het moment van haar overlijden. "Een concreet geestelijke wereld was hem door directe aanschouwing toegankelijk. Hij 'zag' het werken van wezens in deze wereld." Steiner ging al meer "de

geestelijke wereld" schouwen en nam al doende steeds meer afstand van zowel het materialisme als het spiritisme, dat hij smakeloos en oppervlakkig vond. In die vroege periode van zijn ontwikkeling sprak Steiner over Christus op ongewone, en vanuit orthodox Christelijk standpunt stellig ook zeer ketterse manier. "Steiner sprak als zijn overtuiging uit dat Christus als kosmisch-geestelijk wezen in de mens Jezus van Nazareth was neergedaald en dat Hij sinds het Golgotha gebeuren met de mensheid verbonden leeft." Discussie met een aanhanger van Steiners gedachtegoed zal moeten gaan over de definitie van de termen: Wat is dat, "kosmisch geestelijk"? Wat is "Golgotha gebeuren"? Wat moet ik me voorstellen bij de "verbondenheid" van deze Christus bij de mensheid? Zoals zo vaak, moeten Christenen met Antroposofen vooral spreken met de uitspraken in 1 Johannes 4:1vv. in het achterhoofd.

Steiner pretendeerde menselijke "entiteiten" in hun bestaan na hun sterven

te kunnen volgen. Dat is dus helder-
ziendheid, van een bepaalde aard.
Veltman zegt het zo: Geestelijke
wezens die nu de poort van de dood
voorbij waren gegaan fungeerden "als
lichtbakens die hem direct uit de gees-
telijke wereld de betekenis van de
natuurwetenschappelijke denkwijze
openbaarden." 3)

Filosofisch en wetenschappelijk is hij
een hoogbegaafd mens, maar tegelij-
kertijd heeft hij, oneindig veel meer
dan gewone stervelingen, toegang tot
"geestelijke regionen". Met 't gezag
van een onnavolgbaar ziener kan Stei-
ner verklaren dat mensen na hun
overlijden in een soort louteringsfase
terecht komen, van waaruit ze weer

aan een nieuwe bestaan beginnen.
Steiner heeft, op zijn weg voort-
gaande, wel verbazingwekkende din-
gen gezien en gezegd. De ca. 80 wer-
ken van Steiner, soms vrij lijvige boe-
ken, staan zo vol met de meest esote-
rische – en derhalve vaak voor ons
oncontroleerbare – gegevens. Hij is
een "begenadigde", die de toppen van
menselijke spiritualiteit betreedt, ver-
aan onze blik onttrokken, en in prin-
cipe niet na te volgen.

**Maar recente uitspraken maken nu
duidelijk dat ook Steiner een kind
van zijn tijd is geweest. Met alle hel-
derziende vermogens heeft hij onze
antidiscriminatie-wetgeving niet
zien aankomen! Erger nog, hij heeft**

**ongefundeerde uitspraken gedaan
over het wezen van de mens, en
menselijke waardigheid. Over Chris-
tus had hij dat al gedaan, maar
daarover valt geen aardse rechter!
De vraag naar zijn gelijk staat ech-
ter nog uit, ook voor het forum van
de inhoud der Schriften. Zijn Stei-
ners woorden waar?**

1. W.F. Veltman, **Rudolf Steiner – Een
Biografie**. Uitgeverij Vrij Geestesleven,
Zeist; 1980; p. 16.

2. Veltman, a.w. 194, 195.

3. Veltman, a.w. pp.70,71.

Snippers uit Afrika

Van een grimmig boek, een verdrietig boek, een moedig boek (2)

Het ging over Keith B. Richburgs boek
Out of America waarin hij als een
zwartman Afrika te lijf gaat. Overal
Zuid van de Sahara heeft hij zijn voet-
stappen gezet. Dat het er anders zou
zijn dan zwart te wezen in een blank
Afrika, wist hij tevoren. Wie als zwart-
man in Amerika is opgegroeid, is altijd
maar in gezelschap van dat heel
bewuste gevoel van anders te zijn,
bepaald door de kleur van je huid. Zou
ik in Afrika in de naamloze massa
opgaan, vroeg hij zich tevoren af?
Maar hij ontdekte al gauw dat hij als
zwarte toch ook niet welkom was in
Afrika, altijd overal buitenstaander was
en nooit vat kreeg op wie de gewone
man in Afrika nu eigenlijk was. Ik was
er altijd een zwartman op de ver-
keerde plaats. Hutu's namen aan dat
ik een Tutsi was, Kikuyu's een Kamba,
en de zwarte Amerikaanse soldaten in
Somalia dachten met een vijand uit
Afrika te doen te hebben. Overal maar
zwaaien met mijn blauwe Ameri-
kaanse paspoort bij grensovergangen
en padblokkades: „I am American, ple-
ase don't shoot". Afrika spuugde mij
gedurig uit. Want een zwarte Ameri-
kaan hoort nergens bij in Afrika.

In Amerika had hij als reporter geleerd
nauwkeurig verslag te doen. Was de
rechterarm gebroken of de linker?
Maar Afrika telt zelfs zijn doden nau-
welijks. Lijken houden er op mensen
te zijn. Een dodelijk gewonde kijkt je
nog even aan alsof hij zeggen wil: ik
heb ook een naam, een identiteit, net
als jij. Maar hij is al in de dood wegge-
gleden. In Afrika telt niemand doden
en vraagt niemand naar namen. De
dood is er anoniem.
Er is geen beginnen aan iets van het
beschreven geweld, de wreedheid, de
corruptie, de armoede, Aids, de uit-
zichtloosheid weer te geven. We slaan
geen land over en we maken er
menige zogenaamde vrije verkiezing
mee. We bezoeken er de ziekenhui-
zen waaruit de medicijnen gestolen
zijn en buiten op straat verkocht wor-
den. De kindsoldaten met teddybeer-
tjes in de ene hand en AK 47's in de
andere, dappere soldaten die hun
gezichten volsmeren met make-up in
het geloof dat *juju*, de Westafrikaanse
magie hen zal beschermen voor de
kogels van de vijand.

Het is een moedig boek omdat het
waagt hardop te zeggen wat alleen
maar gefluisterd mag worden. Hij zegt:
ik weet dat ik gehaat zal worden door
de geleerde Afrikanisten omdat een
zwarte journalist geacht wordt in de
zwarte pas te blijven lopen, maar ik
haat de Grote Leugen. Alsof Afrika
bevrijd zou zijn. De armen onder kolo-
niaal dictatuur zijn alleen maar nog
armer geworden, met nog veel meer

verdrukking. „Afrika's mislukkingen zijn
verstopt achter een sluit van veront-
schuldigheden. Het is al te gemakkelijk
om in de val van oude racistische ste-
reotypen te trappen – dat Afrikanen lui
zijn, Aziaten gewoonweg slimmer, dat
zwarten altijd nog een wilde, primitieve
kant hebben. Maar ik *ben* zwarte, hoe-
wel geen Afrikaan en daarom druk ik
nog wat verder door." Je wordt er ver-
drietig van wanneer Richburg inder-
daad nog wat verder *doordrukt*; het
klinkt bekend maar om het alles te
horen uit de mond van iemand die
overal in Afrika achter de schermen
heeft gekeken, maakt een mens mis-
moedig.

En de vraag die Richburg stelt *is er
dan geen oplossing voor de Afrika-
problemen?* blijft op de deur kloppen.
En waarom alle mislukking vrijwel
altijd daar? Nee, hij zoekt het niet in
de richting van segregatie. Dat is juist
de vloek geworden van Afrika. Wie
niet tot een 'stam' – hij zegt het is een
vies woord geworden – behoort, is van
alles uitgesloten. Afrika bestaat uit
myriaden etnische groepen. Dat is
juist de oorzaak van alle ellende. Het
boek laat ons toch eigenlijk wel met
die vraag zitten: *waarom?* Maar laten
we eerlijk zijn: journalisten geven weer
wat ze gezien hebben en stellen de
vragen. Keith Richburg heeft zijn werk
gedaan. Anderen beantwoorden de
vragen. De grimmige, verdrietige,
moedige vraag van het *waarom* blijft
dus liggen.

J. Vonkeman,
Richmond, Zuid-Afrika

Historiciteit en geloofwaardigheid (3)

J.M. Mudde, Enschede

Het afgelopen jaar heeft in Opbouw een discussie plaatsgevonden, die met name over de aard van de bijbelse geschiedschrijving ging. In mijn vorige artikel liet ik zien, dat een belangrijk uitgangspunt door alle deelnemers aan de bezinning in Opbouw gedeeld wordt, te weten, dat er een levende God is, Die zich aan Israël geopenbaard heeft en Die nog tot ons spreekt door de Bijbel. Dit artikel wil ik nog eens op het belang van deze geloofsvooronderstelling terugkomen, en wel vanwege de betekenis daarvan voor het lezen van de Bijbel, de bijbelse geschiedenissen inclusief.

Zuiver wetenschappelijk

Wie deze geloofsvooronderstelling heeft, benadert de Bijbel vanuit een principiële andere houding, dan wie deze geloofsovertuiging niet heeft. Wie de Bijbel als een enkel menselijk boek beschouwt, van mening is dat de historische partijen 'zuiver wetenschappelijk' gelezen moeten worden, 'etsi Deus non daretur', d.w.z. 'alsof er geen God bestaat', kan niet anders dan voor al het handelen van God in de geschiedenis en voor overigens alles wat hem of haar te wonderlijk is, verklaringen zoeken, die de toets der historische kritiek kunnen doorstaan. Psychologische, sociologische, politieke, godsdienstwetenschappelijke etc. benaderingen moeten te hulp geroepen worden om de Schrift te verklaren. Ook tegenover het historische gehalte van de bijbelse geschiedschrijving moet een houding van permanente scepsis aangenomen worden. Dat laatste heeft te maken met hetgeen ons bekend is over de geschiedschrijving in de oudheid. 1) Aan geschiedschrijving in de moderne zin van het woord werd in de oudheid immers niet gedaan. Met de geschiedenis werd dikwijls net zo omgegaan als Goebbels' propaganda-apparaat

het in Nazi-Duitsland deed: geschiedschrijving diende ideologische en politieke doelen. Ze was een middel om de regerende macht te legitimeren en te verheerlijken, of om de heerschappij over andere volken te rechtvaardigen. De geslachtsregisters en koningslijsten in de oudheid bedoelden aan te tonen dat de aan de macht gekomen koning die positie volstrekt rechtmatig

*Je houding
behoudt iets
van het kind
dat luistert
naar de
kinderbijbel*

bekleedde; zo nodig manipuleerde men de gegevens om het gewenste doel te bereiken. Tegen deze achtergrond leest de moderne bijbelwetenschap ook de historische stof van de Bijbel. Stamt Jezus volgens Mattheüs via zijn vader af van het huis van David? 't Zou in theorie natuurlijk kunnen, maar ook is het mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat Mattheüs een stamboom geconstrueerd heeft, met de opzet Jezus als nazaat van het huis van David te tekenen ...

Andere basishouding

Vanuit de geloofsvooronderstelling die ik net formuleerde, wordt de basishouding tegenover de Bijbel en de bijbelse geschiedenissen een wezenlijk andere. Ik kan het niet anders zien, dan dat die houding iets houdt van die van een kind dat - zittend op moeders of vaders schoot - luistert naar de verhalen uit de kinderbijbel. Zo'n kind neemt die gewoon voor waar aan, onvankelijk als het is. Als er in de Bijbel staat 'En God sprak...', dan wordt daar niet in één ruk achteraan gedacht '... bij wijze van spreken.' En hoe onmogelijk wonderen op zich ook lijken, vanuit het geloof in God is er geen enkele reden om aan de mogelijkheid daarvan te twijfelen. In principe kost het me daarom geen enkele moeite om te geloven dat de bijbelse geschiedschrijving net zo feitelijk is, als ds. Koers veronderstelt.

Geen blind geloof

Wie nu mocht menen dat hiermee wat mij betreft het laatste woord over de aard van de bijbelse geschiedschrijving gezegd is, vergist zich. Wel het beslissende, maar niet het laatste. Is gezegd. Je moet jezelf namelijk ook recht in de ogen kunnen blijven kijken. Ik zeg dat laatste niet tegen ds. Koers, maar tegen mezelf. Ik bedoel, het geloof mag niet blind maken voor 'feiten' - wanneer echter zijn feiten werkelijk feiten? - die een ander licht op de aard van de bijbelse geschiedschrijving werpen, dan je krachtens je geloofsovertuiging verwachten zou. M'n vorige artikel schreef ik niet aan de conclusie te kunnen ontkomen, dat aan de Bijbel het stof der eeuwen kleeft. Dat blijkt alleen al uit het feit - en dat is een feit -, dat de tekst van de Bijbel niet ongeschonden de tijden is doorgekomen. Het blijkt onder andere ook uit de aantoonbaar complexe ontstaansgeschiedenis van sommige bijbelboeken en uit het gegeven, dat de evangelisten elkaar wel eens tegenspreken. Ook aan de historische berichtgeving van de Bijbel kleeft het stof der eeuwen. Daarmee bedoel ik niet, dat die zich - net als de geschiedschrijving van de omliggende volken - kenmerkt door zelfverheerlijking; integendeel, er is geen volk ter aarde, dat in de weergave van het eigen verleden zó aan nestvervuiling doet!! Ik denk wel, dat we rekening moeten houden met de mogelijkheid, dat de bronnen die door de bijbelschrijvers gebruikt werden om over bijvoorbeeld de koningentijd te schrijven niet altijd betrouwbaar zijn geweest. Ook kan het zijn, dat de ooggetuigen, die Lukas gehoord heeft, bij het schrijven van zijn evangelie sommige details niet meer helder voor de geest hadden en hem daardoor van informatie voorzagen die niet altijd nauwkeurig was. Evenals in het vorige artikel wil ik door deze voorbeelden aangeven, dat een belijdende basishouding niet tot een dusdanig bevooroordeelde houding hoeft te leiden, dat open schriftonderzoek onmogelijk wordt. Opnieuw wil ik daaraan echter iets toevoegen. Mijn vertrouwen in de Auteur van de Bijbel is zo groot, dat dat er niet door beschaamd wordt, indien een vergelij-

king van 'de feiten' en hetgeen in de Bijbel geschreven staat, in het nadeel van de Bijbel uitvalt. De geloofwaardigheid van de Bijbel hangt wat mij betreft niet af van de vraag of aan alle feiten recht wordt gedaan. Gesteld bijvoorbeeld dat ooit aangetoond zou kunnen worden - hetgeen met een zekerheid van 99,99% *nóóit* gebeuren zal! - dat Jozef geen directe afstameling van David was, dan zou mijn vertrouwen in de hemelse Vader daarmee niet geschokt zijn. Ik zou - ik geef toe, het is ontzettend simpel - denken, dat deze geslachtslijn blijkbaar de bril is, die Hij op onze neus wil zetten om daardoor naar Jezus te kijken. Zo is Jezus.

Samenvattend: aan de relatie tot de Heilige Schrift ligt een relatie tot God de Vader ten grondslag, en op die vertrouwensrelatie is het lezen en luisteren naar de Heilige Schrift gefundeerd, méér dan op de historiciteit van de Bijbel.

De betekenis van archeologie

Wat nu kunnen we zeggen over de aard van de bijbelse geschiedschrijving? Hoe betrouwbaar is ze, ... naar de maatstaf van onze tijd?! Wat is het eigene daarvan? Pieter van Kampen legde - als enige - de nadruk op de betekenis van de archeologie voor dit vraagstuk. Hij was van mening dat de vondsten van Archeologie, Assyriologie en studie van andere Semitische talen dan het Hebreeuws zeker niet 'verpletterend' zijn voor gelovigen' (Opbouw, 41e jrg. nr.11, pg. 208). Omdat verder niemand hierop is ingegaan, lijkt het me wel billijk, dat ik daarop toch reageer. Net als Van Kampen, ben ik echter absoluut geen specialist op dit vakgebied en moet ik geheel op gezag van anderen spreken. Desondanks deel ik zijn algemene indruk wel. Het is onmogelijk om van alles wat uit de bodem van het Oude Oosten wordt opgegraven te beweren, dat het tegen de betrouwbaarheid van de Bijbel pleit. Sterker, de grootse hypothesen omtrent het wordingsproces van de Bijbel, die op basis van literaire argumenten waren opgebouwd, kwamen vanwege de archeologische vondsten op losse schreeven te staan. Het evolutionistische geschiedenisbeeld dat bijvoorbeeld Julius Wellhausen (1844-1918), één van de grondleggers van de brontheorie (J,E,D en P), zich van de geschiedenis van Israël's godsdienst gevormd had, moest onontkoombaar herzien worden. 2) Boeiend is ook, dat enkele (stukken van) gedenkzuilen,

die deze en de vorige eeuw gevonden zijn goed passen in het beeld dat in 1 en 2 Koningen van de koningentijd gegeven wordt. Zo meldt de beroemde Mesa-stèle 3), een gedenksteen, die koning Mesa van Moab vermoedelijk tussen 850 en 835 v. Chr. voor zichzelf heeft opgericht, dat hij Moab heroverd heeft op Omri en zijn zoon (vermoedelijk te interpreteren als kleinzoon). Hier ligt een overtuigende en directe link met 2 Kon.3:5 en het is niet teveel gezegd, dat in de stèle van Mesa een direct bewijs van de betrouwbaarheid van dit stukje bijbelse geschiedschrijving gezien mag

**De
geloofwaardigheid
van de Bijbel hangt
wat mij betreft niet
af van de vraag of
aan alle feiten
recht wordt
gedaan**

worden. Van bijzonder belang is ook de zeer recente opgraving van een inscriptie in Tel Dan 4), die daar door een Arameese koning geplaatst is. Op de steen staat, dat de betreffende Arameese koning de koning van Israël gedood heeft; ook komt de bekende Arameese koningsnaam Hadad erop voor. Over wie het in de tekst van deze steen precies gaat, kan nog niet gezegd worden, maar de inscriptie zelf past goed in de tijd dat er tussen Juda, Israël en Aram permanente spanningen waren (zie 1 Kon.15:18-20; 20:1-34; 1 Kon.22:1-40; 2 Kon.5-8). Het buitengewoon boeiende echter is, dat op deze steen vrijwel zeker ook van 'het huis van David' gesproken wordt. Dit is van belang, omdat niet eerder andere buiten-bijbelse bronnen gevonden zijn, die het bestaan van koningen als David en Salomo bevestigden. Het gevolg: sommige geleerden meenden, dat David en Salomo en hun rijk niet anders waren dan theologische fictie ... Opnieuw een bevestiging dat van de archeologie zeker niet gezegd kan worden, dat die tégen de betrouwbaarheid van de bijbelse geschiedschrijving pleit.

Keuze voor een literaire benadering

Toch denk ik om verschillende redenen, dat we voor het bepalen van de

aard van de bijbelse geschiedschrijving aan dergelijke gegevens wel iets, maar lang niet alles hebben. De hoeveelheid archeologisch materiaal die rechtstreeks en aantoonbaar in verband gebracht kan worden met bijbelse gegevens is uiterst schaars. Schriftelijke buiten-bijbelse bronnen die bijvoorbeeld de Uittocht uit Egypte en de Intocht in het land Kanaän bevestigen zijn er niet. Het materiaal dat er is, is dikwijls zeer fragmentarisch, hetgeen tot gevolg heeft dat de interpretaties van de gegevens onontkoombaar uiteenlopen. Tellen we al deze onzekerheden bij elkaar op, dan is het niet goed mogelijk om op grond van de archeologie tot algemene uitspraken te komen over de aard van de bijbelse geschiedschrijving. Het middel van de archeologie is te onscherp om het eigene van de bijbelse geschiedschrijving duidelijk te krijgen. Dé bron waarop we aangewezen zijn en blijven om iets werkelijk zinnigs over de aard van de bijbelse geschiedschrijving te kunnen zeggen is daarom de Bijbel zelf. En omdat buiten-bijbels vergelijkingsmateriaal in verreweg de meeste gevallen ontbreekt, zullen we moeten proberen achter de aard van de bijbelse geschiedschrijving te komen door Schrift met Schrift te vergelijken. Vanuit het zekere kunnen we dan suggesties doen voor het onzekere. In een laatste artikel hoop ik dit te doen.

Noten:

1. Zie K.R.Veenhof, *Geschiedenis van het oude nabije Oosten tot de tijd van Alexander de Grote*, in *Bijbels Handboek Deel 1*, Kampen 1981, pg. 281-285
2. Zie Hans-Joachim Kraus, *Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments*, Neukirchen-Vluyn 1982/3, 298
3. Over deze tekst: C.H.J. de Geus, *Koningsinscripties uit Moab uit de 9e eeuw v. Chr.*, *Schrijvend Verleden. Documenten uit het oude nabije Oosten vertaald en toegelicht*, Leiden 1983, pg.25-31
4. Over deze inscriptie hield dr. K.R. Veenhof onlangs een verhandeling op een bijeenkomst die de kring *Oude Testament, in de Chr. en Ned. Geref. Kerken onlangs had samen met het werkgeselschap Oude Testament van de Geref. Kerk (vrijg.)*. Meer informatie hierover in: C.H. J. de Geus, *Een belangrijke stèle uit Tel Dan, Israël*, *Phoenix* 41 jrg. no.3, pg.119-130.

Voor de kinderen

David is voor Saul gevlucht omdat Saul hem wil doden.

David komt dan bij de priester Achimelech en vraagt om eten.

Er zijn alleen maar toonbroden. Achimelech wil deze broden eerst niet aan David geven.

Wie mochten deze broden alleen maar eten?

Het antwoord kun je vinden door alle vakjes met een EVEN nummer te kleuren.

Even nummers zijn 2, 4, 6 en 8. De oneven nummers kun je een andere kleur geven.

9 7 7 5 5 7 3 1 3 5 3 7 7 1 9 3 9 1 5 7 3 1 7 7 9 3 3 5 1 1 5 3 7 9 3 1 7 5 7 3 5 3 1 9
5 6 8 2 7 3 8 2 4 7 9 6 3 2 6 8 4 7 3 6 2 8 7 4 4 8 6 2 5 4 8 8 2 7 4 2 2 3 5 1 4 8 6 7
7 2 5 9 2 5 4 7 7 4 3 2 9 6 5 3 7 9 4 3 5 7 1 7 5 6 7 3 1 2 7 5 9 1 6 5 3 4 3 2 9 7 5 3
5 2 7 9 4 5 2 7 3 4 9 8 7 2 9 3 5 1 4 7 1 3 9 3 9 4 5 9 5 8 3 9 7 1 6 9 5 2 5 4 7 5 3 1
7 6 8 2 7 3 6 2 8 5 1 8 5 4 2 6 5 3 9 6 2 8 7 3 9 4 9 3 1 6 2 6 7 3 4 4 8 5 9 7 4 2 4 9
3 2 7 3 5 1 6 9 4 7 3 4 1 2 7 5 3 9 7 5 1 8 5 3 9 6 3 9 6 4 5 9 7 7 4 1 2 9 5 3 9 7 4 7
5 8 5 3 9 1 4 5 6 1 9 4 3 6 5 9 7 1 3 1 3 4 7 5 3 8 5 9 7 2 5 3 9 9 4 1 2 7 5 7 3 1 8 9
5 2 7 3 7 1 8 5 3 6 3 2 5 6 2 8 4 3 4 6 6 5 1 3 9 4 7 3 7 6 2 8 6 3 4 5 1 8 3 8 2 4 5 7
5 7 1 3 9 7 5 3 9 7 9 1 3 5 1 3 9 7 5 7 5 3 9 1 3 5 9 7 5 3 5 3 1 5 9 7 7 5 9 3 1 1 3 9

De oplossing van de vorige maal is: De Here is met David en Saul is erg bang.

G. Wijkhuizen-van Vuuren

Regionaal

Den Helder: Oude Berijming

Zomaar een kerkdienst met alleen psalmen in de Oude Berijming. Het trok de aandacht van de kerkredactie van het Nederlands Dagblad. Nostalgie? Of is er meer aan de hand? Sinds halverwege de jaren '80 wordt er in de kerkdiensten in Den Helder alleen uit het Liedboek voor de Kerken gezongen. Toch, af en toe, verscheen er de afgelopen tijd ook weer een vers uit de Oude Berijming, via de overhead-projector, op de muur. Het bleek dat sommige gemeenteleden deze keuze erg op prijs stelden. In de afgelopen jaren werden de mid-dagdiensten in Den Helder steeds vaker als bijzondere diensten ingevuld. Het begon met de Welkomstdiensten, waarbij mensen uit de buurt persoonlijk werden uitgenodigd. In die diensten was ook ruimte voor een aangepaste keuze van liederen, in samenzang of ten gehore gebracht door een zanggroep uit de gemeente. Later kwamen er andere

diensten bij. Voor sommige gemeenteleden betekende dit wel dat er veel veranderde in een vrij korte periode. Waarom zou je dan toch ook niet eens uit de Oude Berijming zingen? In februari was er weer een dienst waarin (alleen) uit de Oude Berijming werd gezongen. Het thema was: "Voed het oud vertrouwen weder" (naar aanleiding van Psalm 42). Dus toch: nostalgie? Nee, aldus ds. J. Kiers, het is ook om andere redenen goed om eens terug te gaan naar de tijd waarin je opgroeide. Tijd om terug te kijken naar de dingen die God toen met jou heeft gedaan. Daar helpen die psalmen bij. Net zoals bij de dichter van psalm 42 is dat meer dan alleen nostalgie. Er is nog een ander argument. De gemeente telt een aantal hoogbejaarde broeders en zusters. Ze maken er geen punt van dat er uit het Liedboek wordt gezongen. Toch is het voor hen heerlijk om af en toe (via de band) zo'n oude en

vertrouwde psalm te horen en thuis mee te kunnen zingen.

Bovendien – zo kan men toevoegen – paste ook de Oude Berijming goed bij een preek van deze tijd. Een gemeente-lid merkte op: "Ik ging er opeens weer meer over nadenken wat er met een bepaalde tekst van de psalm wordt bedoeld."

Trok deze dienst opmerkelijk veel oudere kerkgangers? Nee, om die reden hoeft je zo'n dienst niet te houden. Blevende jongeren nu massaal weg? Dat evenmin. Een jong gemeentelid merkte zelfs op: "Wat leuk om nu eens mee te zingen wat de oude mensen in de kerk geleerd hebben." Gezongen werd er die zondagmiddag, uit de grond van het hart.

H. Algra, Den Helder

Hoe moet je de Bijbel uitleggen?

6. Gemeenschappelijk

Ten zesde moet je de Bijbel in gemeenschap met anderen uitleggen. Het meest eigenlijke gebruik van de Schrift vindt plaats in de eredienst, niet zozeer in de collegezaal of achter het bureau. De kerk heeft de Bijbel van haar Koning ontvangen als een richtsnoer ten leven, bestemd om met elkaar te lezen, te bespreken, te bespreken en door te geven. We moeten beducht zijn voor een individualistische bijbeluitleg, die eigen voorkeuren en inzichten op de Bijbel gaat projecteren. Houd altijd in het oog wat reeds de kerkvader Augustinus in de vierde eeuw na Chr. bedoelde, toen hij zei dat alle schriftuitleg behoort uit te lopen op de liefde tot God en tot de naaste. Deze horizon bepaalt de instelling en de blikrichting van de schriftuitlegger.

Ik zou daarbij ook willen wijzen op de functie van onze belijdenis. De belijdenisgeschriften als een hulplijn, als een houvast. Ik de confessie heeft de kerk in situaties van aanvechting en nood gepoogd de kern van de Bijbel weer te geven en uit te leggen. Schrift en confessie liggen niet op één lijn, maar je zou wel bezig gaan met het wiel opnieuw uit te vinden als je met je bijbeluitleg de belijdenis van de kerk zou passeren of zelfs negeren. We hebben een prachtige belijdenis, die je niet dan tot je eigen schade kunt laten liggen. Dat brengt me bij de opmerking, dat de schriftuitlegger geen groter gevaar bedreigt dan dat van de eigenwijsheid. Wees je ervan bewust, dat er sinds de afsluiting van de bijbelse canon vele eeuwen verlopen zijn, waarin miljoenen zich met de uitleg van de Schriften hebben beziggehouden, overigens met soms nogal verschillend resultaat. Dat moet je niet onzeker maken, waardoor je relativerend gaat menen dat iedereen op zijn manier wel gelijk zal hebben – want dat is niet waar, er is goede maar ook slechte schriftuitleg. Maar dat moet je wel bescheiden maken, in het besef dat niet jij de volle waarheid in pacht hebt. En dat je samen met alle heiligen de dingen van Gods Woord pas goed in het oog gaat krijgen (Ef. 3 : 18).

7. Biddend

Ten zevende moet je de Bijbel biddend uitleggen. Bijbellezers, bijbeluitleg en

gebed horen onlosmakelijk bij elkaar. Dat heeft allereerst hiermee te maken, dat de Bijbel heel wat meer is dan een menselijk boek vol religieuze ervaringen. De Bijbel zelf bespeurt (zie bijv. 2 Tim. 3 : 16v. en 2 Petr. 1 : 20v.) achter al die menselijke auteurs het éne auteurschap van de Heilige Geest. Hij is het dan ook, die als geen ander de Schrift kan uitleggen. Zie vooral 1 Kor. 2 : 14! Door de indruk die Hij met het Woord in het menselijk hart achterlaat, overtuigt Hij ons van de waarheid en het gezag van de Bijbel. Hij is het die ons leert een antenne te ontwikkelen voor de boodschap van het Woord van God. Daarom eindig ik niet toevallig juist met dit zevende punt. In het besef dat hoe wij ons ook inspannen, met al onze uitlegkundige regels, onze al dan niet wetenschappelijke inzichten, onze bibliotheken vol bijbelcommentaren, wij allen ten diepste volstrekt afhankelijk zijn van de leiding van de Heilige Geest, die ons oog en ons hart ontdekt aan de wonderen van het Woord van God.

In drie artikelen heeft Prof. Dr. H.G.L. Peels uit Apeldoorn zich met bovenstaande vraag in 'De Wekker' beziggehouden. Wij hebben hierbij het laatste deel van het derde artikel overgenomen. In het voorgaande heeft Peels betoogd, dat de Bijbeluitleg congeniaal moet zijn, d.w.z.: invoelend, meedenkend, aanvoelend en welwillend. Voorts dient men het Woord van God contextueel te exegetiseren, d.w.z. men moet letten op de context en het bredere Schriftverband. Ook is het geboden aan het heilshistorisch aspect aandacht te besteden. Wij hebben in het grote Boek niet te doen met de mededeling van een reeks waarheden omtrent God, in een tijdloos systeem gevangen. Nee, de HERE gaat met zijn spreken en handelen in de geschiedenis in. Let dus op de voortgang van de Openbaring! Via het vierde punt draagt Prof. Peels materiaal aan betreffende de eis de Bijbel onderscheidend uit te leggen. De eenheid van Gods Woord kent een grote verscheidenheid. En het vijfde punt bevat vingerwijzingen aangaande de luisterhouding, die de Bijbellezers heeft aan te nemen. Laten wij een concreet voorbeeld geven. Bij de lezing van Psalm 18 viel het mij enige tijd geleden plotseling op, dat er staat: 'De HERE leeft'. (vs. 47a). Die zin lijkt een zwerfsteen, maar is het niet. Men moet dan biddend vragen: Wat is de betekenis van deze woorden van David in zijn tijd en in het verband van het hele Psalmgedicht? Hoe duid je die geladen

uitspraak christologisch met het oog op het voortschrijden van het unieke heil naar de grote toekomst, die ons wacht? Hoe verklaar je zo'n tekst in het licht van de heilsfeiten? Wat is het een voorrecht zó met het getuigenis van de Geest bezig te mogen zijn ten diepste van jezelf en van vele anderen!

Enschede, O. Mooiweer

Boekbespreking

Gods huis – open huis

Ds H. Drost is sinds 1990 Gereformeerd (vrijgemaakt) evangelisatie-predikant in Venlo. In dit boekje wil hij laten zien dat je heel goed Gereformeerd kunt zijn en tegelijk missionair in deze wereld staan (vandaar de ondertitel van zijn boekje). Wat Gereformeerd zijn in dit verband voor hem inhoudt, lees ik op blz 67: "In het gereformeerde denken neemt de verkiezing een belangrijke plaats in. Wie goed wil evangeliseren moet van tijd tot tijd door die Leerregels heen kruipen". Met "die Leerregels" bedoelt Drost de Dordtse Leerregels, de vijf artikelen tegen de Remonstranten. En inderdaad krijgen die in dit boekje een merkwaardig grote plaats.

Verkiezing en evangelisatie: dat is geen voor de hand liggende combinatie. Het nadruk leggen op de verkiezing heeft immers vrijwel automatisch een verlamvend effect op iedere vorm van evangelisatie. Drost doet zijn best om te laten zien dat dat echt niet hoeft. Of hij daar werkelijk in slaagt betwijfel ik. Hij betaalt namelijk wel een prijs voor het zo prominent laten figureren van de verkiezing.

Laat ik dat helder maken aan de hand van twee voorbeelden die Drost zelf noemt.

Het eerste: "Bij een evangelisatie-actie werden roosjes uitgedeeld. Deze manier van werken is klant-vriendelijk. Aan het roosje was een kaartje vastgeplakt. Daar stond ook een vriendelijke tekst op: 'God houdt van u'. Veel mensen op straat konden dat gebaar waarderen".

Het tweede: dezelfde mensen van daarnet gingen een tijdje later weer op pad; ditmaal "gingen (ze) de straat op om appels uit te delen. Bij elke appel zat een kaartje met de tekst: 'God doet een appèl op u'".

Nou lijken mij dat allebei heel bruikbare acties, maar helaas: alleen de tweede kan genade vinden in de ogen van

Drost, de eerste niet. Waarom niet? Omdat het niet waar is dat God van alle mensen houdt; als we dat – met goede bedoelingen – toch zeggen, dan spreken we niet goed over God en Christus en de verzoening. De rol van de mens in het tot geloof komen wordt op deze manier veel te belangrijk. Immers: als God van alle mensen houdt, dan moet het dus wel van die mensen zélf afhangen of ze gaan geloven of niet. Nu, dat kan niet, want de vraag of iemand gaat geloven hangt niet van de keus van die mens af, maar van de keus, de verkiezing van God. Aldus Drost; die vervolgens ook Peter Scheele ("Visserslatijn") kritiseert met een beroep op de Dordtse Leerregels: "Al dat gedoe om het evangelie toch nog maar interessant te maken, is niet anders dan dat mensen proberen Gods werk over te nemen", zegt Drost. Ja, je kunt een hoop leren van zo'n boek van Peter Scheele, maar de mentaliteit erachter deugt niet: "Naast zo'n boek zou u de Dordtse Leerregels moeten bestuderen om een heldere bijbelse kijk op deze dingen te krijgen". Nu is een recensie niet de geëigende plaats om uitgebreid op deze dingen in te gaan. Ik veroorloof me een paar opmerkingen:

1. De Dordtse Leerregels zijn een strijd-geschrift, ontstaan in een concrete tijd, opgeroepen door een concrete tegenstander (waarbij je je ook nog af kunt vragen in hoeverre de tegenstander ook de omvang van het toernooiveld heeft bepaald: eigenlijk ging de strijd niet over het beperkte terrein van de uitverkiezing, maar over het veel bredere terrein van de rechtvaardiging). Een zekere eenzijdigheid is daarmee onvermijdelijk gegeven. Daar is niks mis mee, maar het moet je wel voorzichtig maken om zo'n geschrift bijna 400 jaar later tot de basis van je evangelisatiewerk te maken.

Laat ik twee Schriftwoorden noemen (ik heb er niet speciaal naar gezocht), die in dit verband bij me boven komen. Ik denk aan het woord van Jezus in Matteüs 23:37, gesproken tot Jeruzalem: "Hoe dikwijls heb Ik uw kinderen willen vergaderen () en gij hebt niet gewild". Nou kun je dat natuurlijk dogmatisch platwalsen door het niet-willen terug te voeren op Gods eeuwig raadsbesluit, maar dan doe je voor mijn besef geen recht aan de bijbeltekst; alsof onze dogmatiek het levende spreken van de Here God tegen zichzelf in bescherming moet nemen.

Ik denk ook aan de nodiging van onze Heiland in Matteüs 11:28: "Komt tot Mij, allen die vermoeid en belast zijt". Dat

laatste is geen voorwaarde – alsof er zou staan: "Je mag bij Mij komen, maar dan moet je wel eerst vermoeid en belast zijn" – maar het is er een onderstreping van dat Jezus het werkelijk meent als Hij mensen uitnodigt om bij Hem te komen: "Kom maar bij Mij; en dat geldt óók voor jullie, mensen die zich helemaal niet kunnen voorstellen dat God naar je omziet. Ja, Ik meen het echt: dit is voor iedereen!"

2. Het gesystematiseerd denken over de uitverkiezing heeft een eigen dynamiek, en die is nagenoeg onstuitbaar. Het effect van die dynamiek is dat de eeuwigheid altijd de neiging heeft om de tijd te verslinden; dat wat in de tijd gebeurt, in de geschiedenis, verliest aan realiteitswaarde doordat teruggevraagd naar dat wat er in de eeuwigheid aan is voorafgegaan. Het vliegwielt van deze beweging is de angst om tekort te doen aan de eer van God. Wie eenmaal begonnen is aan deze denkweg, vindt onderweg ook nauwelijks nog een punt waarop hij halt kan houden.

den. En meer en meer verdampt (het gebeuren in) de tijd, en almaar sterker manifesteert zich het in de eeuwigheid genomen raadsbesluit van God.

3. Laat de uitverkiezing blijven wat zij naar mijn overtuiging in de bijbel is: niet het preludium, het openingsakkoord van het grote muziekstuk van de rechtvaardiging van de goddeloze – waarbij het preludium de toon zet voor alles wat er verder volgt – maar de grootse finale van datzelfde stuk, het slotakkoord, waarin op een verhoogde toon en met een niet meer te overtreffen intensiteit aan God de eer wordt gebracht voor het onbegrijpelijke wonder van Zijn genade.

Zó functioneert in de bijbel – nee, niet het dógma, maar het lóflied van de uitverkiezing! Zie Handelingen 14:48b; Romeinen 11:33-36; Efeziërs 1:4.

H. Drost, Gods huis – open huis, (Van harte gereformeerd en missionair), Uitgeverij Woord en Wereld, Bedum, 1997.

M.H.T. Biewenga, Emmeloord

Een zoutloze dominee

H. Algra, Den Helder

Als er een gastpredikant voorgaat, moet de gemeente zich daar op instellen. Trouwens: de gastpredikant ook. Sommige gemeenten sturen zeer uitgebreide instructies, zowel over de te volgen route als over allerlei andere wetenswaardigheden.

Maar ook de gemeenten zelf kennen hun instructies. Zo trof ik in een kerkelijke gemeente (van een ander kerkgenootschap; u hoeft dus niet het Informatieboekje te raadplegen om te kijken wie het betreft) een aantal mededelingen aan betreffende de gastpredikanten. Op de lijst stonden allerlei wetenswaardigheden omtrent de gastpredikanten. Ds. A., rijdt zelf, te gast bij de familie K. Ds. X., 's morgens na de dienst bij de familie B., 's middags bij de familie C. Zou die dominee zo druk zijn, dat hij twee gastadressen op één zondag verslijt, vraag je je dan af. Ds. Z, twee maal halen, twee maal brengen. Deze dominee woont kennelijk in de buurt, maar heeft geen rijbewijs. Opmerkelijk gedetailleerd was de

opmerking bij een gastpredikant dat deze zoutloos was. Hopelijk ging dat niet over de preken...

In een andere gemeente hing een complete lijst voor een heel jaar met de ouderlingen van dienst. Daar kijkt men dus vooruit. Er kan natuurlijk in de loop van het jaar iets veranderen, dus bij verhindering zelf ruilen. En: "Denkt u aan de preek in uw binnenzak?" Inderdaad: dat is soms geen overbodige luxe. Gelukkig heb ik nu een preek meer dan een jaar in mijn binnenzak kunnen houden. Eén keer heb ik de tekst gelezen, maar toen kwam de dominee alsnog binnen. Helaas zal onze gemeente die preek nooit meer kunnen horen. Want met mijn colbertje verdween ook de preek naar de stome-rij. Wat toen terugkwam vereist teveel improvisatievermogen om er alsnog een preek van te maken... De preek die ik daarvoor bewaarde heeft eveneens de kansel niet bereikt, want hij verdween met de overige post in de rode PTT-briefbus en is daarvan niet wedergekeerd. Gelukkig zijn er genoeg prekenseries en predikanten met E-mail om weer een nieuwe preek in de binnenzak te kunnen bewaren.

Beroepen/Intrede/Afscheid

Beroepen door Amersfoort (2e pred.plaats): ds. F. Gerkema te Groningen

Aangenomen naar Bunschoten/Spakenburg: ds. P. Busstra te Zwolle (II)

Bedankt voor Doorn en Sliedrecht: ds. G.J. Swarts te Amsterdam-Centrum; voor Oegstgeest en voor Amersfoort: ds. F. Gerkema te Groningen.

Overig nieuws

Diensten in Baarn e.o.

De zondagmorgendiensten van de NGK Baarn e.o. beginnen sinds januari van dit jaar om 10.30 uur in de Waldheim-MAVO, Vondellaan 2 te Baarn.

LV Doorn wordt op 7 maart geopend

De Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken te Doorn zal op zaterdag 7 maart D.V. worden geopend. De openingsvergadering begint om 13.30 uur. Tijdens die zitting zal het moderamen worden gekozen. Voorafgaande aan deze eerste bijeenkomst wordt om 11.00 uur een bidstond gehouden. Bidstond en vergadering vinden beide plaats in de Kapel van Centrum Bartimeushage, Oude Arnhemse Bovenweg 3, Doorn.

Opheffing NGK Breda

De Nederlands Gereformeerde Kerk van Breda houdt op te bestaan. De kerkenraad heeft in verband daarmee het volgende persbericht doen uitgaan:

„Het ledental van de Nederlands Gereformeerde Kerk te Breda is sedert 1975 nooit echt groot geweest. Maar door het onverwacht vertrek van vijf gezinnen is dat in december 1997 plotseling zeer sterk teruggelopen. De kerkenraad heeft zich met de gemeente over deze neergang zeer intensief beraden en is tot de conclusie gekomen dat het niet langer mogelijk is om als zelfstandige gemeente te blijven functioneren. Daarom is besloten om per 31 maart 1998 de kerkelijke activiteiten te beëindigen en de Nederlands Gereformeerde Kerk te Breda op te heffen.”

Volgens het Informatieboekje van de Nederlands Gereformeerde Kerken (uitgave 1997) telde de gemeente van

Breda op 1 januari 1997 totaal 43 leden.

Dr. Kleingeld beschikbaar voor kleine gemeente

Omdat hij gebruik kan maken van een speciale regeling om vervroegd uit te

treden is dr. C.P. Kleingeld te Alphen aan den Rijn vanaf 1 januari 1999 beschikbaar om een kleine gemeente te dienen. Geïnteresseerde gemeenten kunnen contact met hem opnemen, telefoon 0172-433562 (lieft 's avonds).

Primi-afgevaardigden Landelijke Vergadering in Doorn

Regio	Afgevaardigden	Woonplaats
Amsterdam-Haarlem	Ds. A. Boshuizen J.M. Louwerse A. Wattel Y. Postma	Badhoevedorp Amstelveen Hoofddorp Aalsmeer
Alkmaar-Zaandam	Ds. J. Kiers D. Kramer J. Otter G. van de Graaf	Den Helder Assendelft Wormer Zaandam
Arnhem	Ds. J. Schouls Ds. J.D. Smit A. Fennema W.A.C. Vos	Neede Apeldoorn Arnhem Veenendaal
Dordrecht-Gorinchem	Ds. K. Holwerda A. Oudenaarde G.J. Sikkema ds. P. Veldhuizen	Culemborg Groot-Ammers H'veld-Giessendam Leerdam
Enschede-Zwolle	Ds. J. Dekker R. Luiten N.G.J. Nijland Ds. R. Venderbos	Nijverdal Enschede Enschede Dalfsen
Den Haag	C.A. Baartman K.H. Mollema Ds. P.A. Strating G. Westerduin	Nieuw Vennep Alphen a/d Rijn Rijswijk Den Haag
Harderwijk	A.K. v.d. Bijl Ds. W. van Dijk Ds. W. van der Linde H. Strating	Wapenveld Wezep Barneveld 't Harde
Kampen	Ds. M.H.T. Biewenga Ds. C.T. de Groot J. de Lange F.D. Meijer	Emmeloord Steenwijk Steenwijk Dronten
Noord Nederland	Ds. K. Muller S. Thijs H. Venema A. Wendt	Heerenveen Haren Assen Hoogeveen
Schiedam	G.J. Bink Ds. B.J. Eikelboom C. van der Kerk H.J. Haandrikman	Nieuwerkerk a/d IJssel Barendrecht Maasland Bunschoten
Utrecht	B. Krol Ds. W. Smouter Ds. A. van der Dussen	Amerongen Breukelen Eindhoven
Zuid Nederland	Ds. G. van Dijk Ds. P.G. Sinia	Gorinchem Etten-Leur
Gemeente van Baarn	Ds. M. Janssens	Baarn
Gemeente van Groningen	A. Bergsma	Groningen
Gemeente van Utrecht	Ds. W.G. Rietkerk	Utrecht
Gemeente van Zeist	J.J. Smit	Zeist

Radio-uitzending samenzang Voorthuizen

Op zaterdag 7 maart zal via Radio 1 samenzang vanuit de Nederlands Gereformeerde Kerk te Voorthuizen worden uitgezonden. Een korte meditatie wordt door ds. W.J. van der Linde uitgesproken. De uitzending begint om 11.03 uur, eindigt om 11.28 uur en valt onder auspiciën van de ZvK.

Tweede predikantsplaats in Amersfoort

In verband met de groei van de gemeente is in de Nederlands Gereformeerde Kerk van Amersfoort een tweede predikantsplaats ingesteld. Momenteel wordt de gemeente van Amersfoort bediend door ds. J.H. Veefkind.

Ds. J. van Katwijk overleden

Op zaterdag 31 januari is in zijn woonplaats Rijsbergen ds. J. van Katwijk overleden. Ds. Jan van Katwijk is 83 jaar geworden, hij werd in 1959 predikant in Rijsbergen welke plaats hij in 1977 voor Wollega verwisselde. Daar ging ds. Van Katwijk in 1983 met emeritaat waarna hij zich weer in Rijsbergen vestigde.

Ontmoetingsdag op 18 april a.s.

De tweejaarlijkse Ontmoetingsdag van de Nederlands Gereformeerde Kerken wordt dit jaar op zaterdag 18 april in Barneveld gehouden. Spreker is ds. A.W. Vos van Kampen, zijn referaat kreeg het motto 'Kerk... aan het werk!'

mee. De workshops sluiten nauw bij dit onderwerp aan. Via persberichten in Opbouw, de regionale kerkbladen en de plaatselijke kerkbodes zullen de leden van de plaatselijke kerken op de hoogte worden gehouden. Opbouw zal in de op 3 april verschijnende editie extra aandacht aan de Ontmoetingsdag geven.

Themazondag in Hogeveen

Zondag 1 maart a.s. organiseert de Nederlands Gereformeerde Kerk van Hogeveen een dag in het kader van het thema 'Oog voor elkaar, geen woorden maar daden'. De kerkdienst begint dan om half twaalf in de Christelijke Gereformeerde Centrumkerk, Van Echtenstraat 62. Na de dienst is er een gezamenlijke maaltijd en vervolgens een bespreking in kleine groepen. Sluiting om ± 15.30 uur.

Open Dag Reformatorische Hogeschool Zwolle

Op zaterdag 14 maart houdt de Reformatorische Hogeschool te Zwolle haar jaarlijkse Open Dag. Naast de opleiding tot pastoraal-kerkelijk werker verzorgt de hogeschool door de overheid erkende opleidingen tot godsdienstleeraar op zowel tweede- als eerste-graads niveau. Ook kan men een eenjarige Vormingscursus volgen voor toerusting tot kerkelijk werk. Belangstellenden kunnen desgewenst colleges volgen om zich een indruk te vormen van de lespraktijk. Bij voldoende belangstelling zal gestart worden met een 'Talenjaar', bestaande uit Grieks, Hebreeuws en Latijn. De Open Dag wordt gehouden in het gebouw van de CSG Blaloborgh, Jan Buschstraat 6 in Zwolle-Noord. Aanvang 10.00 uur. Informatie: 038-4541076.

CARAVANS!
Te huur in
Noord-Italië
LAGO-MAGGIORE
Voor seizoen
nog plaats van
25 april tot 13 juni
DEN HERTOG
Gratis infomap
Bel: 038-
4214737

*Wie de Zoon heeft, heeft het leven.
1 Joh. 5:12*

Op donderdag 15 januari 1998 heeft de HERE tot Zich genomen ons Erelid

Ds. N. Brandsma

Wij zijn dankbaar voor de wijze waarop hij zijn betrokkenheid en belangstelling heeft getoond bij ons studentencorps. Wij bidden om Gods bijstand voor zijn vrouw, kinderen en verdere familie.

Namens het Corpus Studiosorum in Academia Theologica Applenthornae 'Per Fidem Studiumque Ad Rostra',

De Senaat,
H.P. Keuter, praeses
J.A.P.C. Siemons, abactis
H.M. Logmans, quaestor
H. van Eeken, assessor primus
A.M. Drieënhuizen, assessor secunda

*Want ik ben verzekerd dat noch dood noch leven,
ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods,
welke is in Christus Jezus, onze Here.
Romeinen 8, vers 38 en 39*

In vrede en vol vertrouwen op Gods beloften, is overleden
Zijn kind, mijn innig geliefde man, onze vader en grootvader

Jan van Katwijk

Dienaar van het heilige evangelie

echtgenoot van
Sophia Polderman

Schiedam, 8 augustus 1914

Rijsbergen, 31 januari 1998

S. van Katwijk-Polderman
H.J. van Eck
M. van Eck-de Vries
Marije en Chris
Hendrik Jan en Patricia
Jasper

Rijserf 77
4891 XL Rijsbergen

De begrafenis heeft inmiddels plaatsgevonden te Rijsbergen.

